

Brüssel, 10.11.2015
COM(2015) 611 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

ELi laienemisstrateegia

{SWD(2015) 210 final}
{SWD(2015) 211 final}
{SWD(2015) 212 final}
{SWD(2015) 213 final}
{SWD(2015) 214 final}
{SWD(2015) 215 final}
{SWD(2015) 216 final}

I. LAIENEMISSTRATEEGIA – SAAVUTUSED JA PROBLEEMID

Käesolevas teatises esitatakse ELi laienemispoliitika keskpika perioodi strateegia, mis hõlmab praeguse komisjoni ametiaega. Strateegiaga antakse selged juhised ning esitatakse raamistik ja vahendid, millega toetada asjaomastes riikides ühinemisprotsessi kesksete küsimuste lahendamist ja nõuete täitmist. Strateegia pakub tulevastele liikmesriikidele selge võimaluse teha edaspidi ELiga ühinemise teel märkimisväärsed edusamme ning kasutada tihedama integratsiooniga kaasnevat kasu ära juba ka enne ühinemist.

ELi laienemispoliitika on investering rahu, julgeoleku ja stabiilsuse arengusse Euroopas. Strateegia abil laiendatakse nii ELi kui ka tulevaste liikmesriikide majanduslikke ja kaubandusvõimalusi. Väljavaatel saada ELi liikmeks on asjaomaste riikide jaoks tugev muutusi soodustav mõju, hõlmates endas positiivseid demokraatlikke, poliitilisi, majanduslikke ja ühiskondlikke muutusi.

Kõige hiljutisemad laienemised Kesk- ja Ida-Euroopasse on loonud uutest ja vanadest liikmesriikidest pärit ELi kodanike, äriühingute, investorite, tarbijate ja üliõpilaste jaoks palju uusi võimalusi. Suurenenud on kaubavahetus ja investeringud. ELi ühtne turg on maailma suurim, hõlmates 500 miljonit kodanikku ja luues 23 % maailma SKPst.

Laienemine on range, kuid õiglane protsess, mis rajaneb kindlaks määratud kriteeriumidel ning minevikus saadud õppetundidel. Tulevaste liikmesriikide valmisoleku tagamine on väga oluline laienemispoliitika usutavuse ning nii praegustes kui ka tulevastes liikmesriikides avaliku toetuse tagamise seisukohast. Igat riiki hinnatakse eraldi, et oleks võimalik pakkuda välja stiimulid kaugemaleulatuvate reformide läbiviimiseks.

Praegune laienemiskava hõlmab Lääne-Balkani riike ja Türgit¹. Ühinemisläbirääkimisi Türgiga alustati 2005. aastal, kuid nende edenemine on kulgenud aeglaselt. Ühinemisläbirääkimisi on peetud Montenegroga alates 2012. aastast ning Serbiaga alates 2014. aastast. ELi ühinemisprotsess alates 2005. aastast kandidaatriigi staatuses oleva endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigiga on jätkuvalt tupikus. Albaaniale anti kandidaadistaatus 2014. aastal ning riik peab lahendama mitu olulist probleemi, enne kui komisjon saaks esitada soovitusel ühinemisläbirääkimiste alustamiseks. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping Bosnia ja Hertsegoviinaga jõustus juunis. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping Kosovoga* allkirjastati oktoobris.

Kuigi mitmed riigid on viimase aasta jooksul teinud paljudes valdkondades olulisi edusamme, on siiski nende riikide ees seisvad probleemid sellised, mis ei luba neil praeguse komisjoni 2019. aasta lõpus lõppeva ametiaja jooksul ELiga ühineda. Kõigil riikidel on olulisi probleeme õigusriigi põhimõtte järgimisega. Kohtusüsteemid ei ole piisavalt sõltumatud ega tõhusad ja neil pole kohustust oma tegevusest aru anda. Organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni kõrvaldamiseks on vaja teha veel tõsisemaid jõupingutusi.

Kuigi põhiõigused on sageli suures osas seadustega sätestatud, esineb jätkuvalt probleeme nende praktikas kasutamisega. Sõnavabaduse tagamine on eriti suur probleem, millega seoses on negatiivseid arenguid näha mitmes riigis. Avaliku halduse reformi tuleb jõuliselt jätkata, et oleks tagatud vajalik haldussuutlikkus ning oleks võimalik vähendada kõrget politiseerituse taset ning suurendada läbipaistvust. Tähelepanu nõuab ka demokraatlike institutsioonide toimimine. Demokraatlike ümberkorraldustega seoses peab iga laienemisprotsessis osaleva

¹ Pärast Islandi valitsuse otsust riik enam ühinemisläbirääkimistel ei osale.

* Kõnealune määratlus ei piira Kosovo staatust käsitlevaid seisukohti ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 1244/99 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta.

riigi parlament olema reformiprotsessi keskmes, et tagada eduka reformiprotsessi eeltingimuseks olev demokraatlik vastutus ja kaasatus. Reformide kogu ühiskonna lõikes kinnistamiseks tuleb kohaliku kodanikuühiskonnaga teha veelgi tihedamat koostööd.

Pagulaskriis on Lääne-Balkani riike ja Türgit tõsiselt mõjutanud. Konfliktid, nagu kodusõjad Süürias ja Iraagis, on Türgis ja Lääne-Balkani riikides kaasa toonud märkimisväärselt suurenenud pagulasvoo. Türgi annab suurel määral abi enam kui 2 miljonile tema territooriumil asuvale Süüria pagulasele. Lääne-Balkani riikidel, eelkõige endisel Jugoslaavia Makedoonia vabariigil ja Serbial, on tulnud hakkama saada enam kui 200 000 kolmandate riikide kodaniku sissevooluga, kes on alates aasta algusest kõnealuseid riike transiidiks kasutanud.

Kõnealuse fenomeniga toimetulekuks on kiiremas korras vaja suurendada koostööd laiemal piirkonnaga, et tuvastada kaitset vajavad isikud, anda abi, tagada ELi välispiiri kaitse ning likvideerida inimkaubandusega tegelevad kuritegelikud võrgustikud. EL pakub selleks märkimisväärses ulatuses abi. Lisaks sellele tegi komisjon ettepaneku, et kõik laienemisprotsessis osalevad riigid lisatakse turvaliste kolmandate päritoluriikide ELi loetellu. Oktoobris avaldas Euroopa Ülemkogu heameelt pagulasi ja rännet käsitleva ELi-Türgi ühise tegevuskava üle. See on osa terviklikust koostöökavast, mis põhineb jagatud vastutusel, vastastikustel kohustustel ja nende täitmisel. Vastust praegusele pagulaskriisile arutati 8. oktoobril Luxembourgis toimunud Vahemere idaosa ja Lääne-Balkani rändetee teemalisel konverentsil ning 25. oktoobril toimunud Lääne-Balkani marsruuti käsitleval kohtumisel, kus Albaania, Austria, Bulgaaria, Horvaatia, endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Rumeenia, Serbia ja Sloveenia juhid leppisid kokku 17punktilises tegevuskavas.

Suurel osal riikidel on ka märkimisväärsed probleeme majanduse juhtimise ja konkurentsivõimega, mis tulenevad vähestest investeeringutest ning kõrgest töötuse määrast. Sissetulekute tase võrreldes ELiga on endiselt väga madal ning lähenemine ELile edeneb samuti aeglaselt. Märkimisväärseks erandiks on Türgi, enamik ülejäänud riikidest on piiratud ekspordiga riigid, mille majandus on väike. Majandusreformidel on oluline tähtsus töökohtade ja majanduskasvu loomisel ning investorites huvi tekitamisel. Käesolevas teatises on eriline rõhk asetatud piirkondlikule koostööle ning piirkondliku majandusliku arengu ja ühenduvuse edendamisele. Siin on olulist edu saavutatud eelkõige Berliini protsessi ja Lääne-Balkani riikide kuuikuga seotud algatuste raames, mis ühendavad piirkonna riigi- ja valitsusjuhte ning tugevdavad riikide omalust piirkondliku koostöö raames.

Laiemisprotsessis osalevate riikide ees seisvate probleemide pikaajaline iseloom rõhutab vajadust taaskinnitada ühinemisprotsessi raames olulist keskendumist kõigepealt põhiküsimustele. Edusamme tehakse eelkõige õigusaktide vastuvõtmisel ning vajalike haldusstruktuuride loomisel. Tulemuslik rakendamine on sageli üldiselt siiski puudulik. Komisjoni jõupingutuste eesmärk on jätkuvalt tagada, et riikide reformid oleksid eelkõige suunatud olulistele valdkondadele, nagu õigusriigi põhimõte, sealhulgas kohtureformid ja organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni vastane võitlus, põhiõigused, sealhulgas sõnavabadus ja diskrimineerimise vastane võitlus, eelkõige seoses LGBTI kogukonna ning romadega, ning demokraatlike institutsioonide, sealhulgas avaliku halduse reformi toimimine. Komisjon tegeleb ka majandusliku arengu ja konkurentsivõime parandamisega. Keskendumisest ELi tuumikväärtustega seotud põhiküsimustele saab praeguse komisjoni laienemispoliitika selgroog.

Laiemist tuleb näha protsessina, mille raames toetatakse reforme ja põhjalikke muutusi, mis on vajalikud ELi liikmesusega kaasnevate kohustuste täitmiseks. Sellised muutused nõuavad paratamatult aega. Seetõttu muutub veelgi olulisemaks vajadus üheselt taaskinnitada laienemisprotsessis osalevate riikide Euroopa perspektiivi. Kui väljavaated liikuda teel ELi suunas edasi on reaalsed ja usaldusväärsed, on oht, et riigid pöörduvad EList kõrvale,

väiksem. Sama kehtib ka protsessis pettumise ohu, reformide ebaõnnestumise või nendes tagasilööride esinemise korral. Laienemine saab olla ELi ja partnerriikide jaoks kasulik ainult siis, kui teostatakse tõelisi ja jätkusuutlikke reforme. Kõnealuse protsessi läbimise kaudu valmistavad riigid end ELiga ühinemiseks ette ning saavad kasu ja võtavad enda kanda kohustused, mis tulenevad ELi liikmesusest.

Komisjon võttis käesoleval aastal aastaaruannetes hindamise raames kasutusele tõhustatud lähenemisviisi. Lisaks edusammude kohta aruandmisele asetatakse palju rohkem rõhku riikides valitsevale olukorrale ning sellele, kui kaugel ollakse liikmesusega kaasnevate kohustuste võtmisega. Samal ajal annavad aruanded isegi selgemaid juhiseid selle kohta, mida riikidelt lühemas ja pikemas perspektiivis oodatakse. Hetkeolukorra ja tehtud edusammude hindamiseks kasutatakse ühtlustatud hindamiskaalat, suurendades nii riikide vahelist võrreldavust. Uut moodi aruandlus suurendab ühinemisprotsessi läbipaistvust. See peaks lihtsustama reformide kontrolli kõigi huvirühmade poolt. Kõnealust uut lähenemisviisi kohaldatakse eelkõige mitme katsevaldkonna suhtes, mis on otseselt seotud ELiga ühinemiseks vajalike põhjalike reformidega. Täiendavad andmed on esitatud 2. lisas.

Laiemisprotsessis osalevates riikides on arengu toetamiseks vaja senisest rohkem kaasata kodanikuühiskonna organisatsioone ning luua palju toetavam ja soodsam keskkond. See on vajalik poliitilise vastutuse edendamiseks ning ühinemisega seotud reformide mõistmise süvendamiseks. Üldsuse arusaam sellest, millist kasu EL on piirkonnale juba toonud ja võib tulevikus veel tuua, on olulise tähtsusega, et julgustada poliitilisi liidreid jätkama jõuliselt vajalike reformide teostamist. Tõhus teavitamine laienemisprotsessi toimimisest kodanikele tuleneva mõju kohta on üldsuse toetuse tagamisel jätkuvalt oluline. See nõuab ELi ja liikmesriikide ning laienemisprotsessis osalevate riikide valitsuste ja kodanikuühiskonna ühiseid jõupingutusi.

Lääne-Balkani riikide jaoks on selge ELi liikmesuse perspektiiv oluliseks stabiliseerivaks teguriks. See toetab edusammude tegemist vajalike tingimuste täitmise suunas, hõlmates sealhulgas stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi tingimusi. Olulise tähtsusega on heanaaberlikud suhted ning kaasav piirkondlik koostöö. Samuti on laienemine nii kahepoolset kui ka piirkondlikul tasandil jõudnud täiesti uuele tasemele. Samal ajal on vaja teha jätkuvaid jõupingutusi laienemisprotsessis osalevate riikide vaheliste ja liikmesriikidega kahepoolsete probleemide lahendamiseks, seda vajaduse korral ka ÜRO egiidi all. See peaks eelkõige Lääne-Balkani riikide puhul aitama üle saada mineviku pärandist. Selles piirkonnas vajavad hiljutiste konfliktide haavad vaatamata suurtele edusammudele siiski täielikuks paranemiseks lisa-aega. Stabiilsuse ja heaolu toetamine Lääne-Balkani riikides ei ole mitte ainult investering piirkonna tulevikku, vaid see on ka ELi enda huvides.

Türgi puhul pakuvad rõõmustavad positiivsed sammud Küprose konfliktile lahenduse leidmise kõnelustel hea võimaluse suurendada koostööd üldisel tasemel, sealhulgas ühinemisläbirääkimistel.

Kõigis laienemisprotsessis osalevates riikides reformide toetamiseks kavatseb komisjon maksimaalselt ära kasutada olemasolevaid mehhanisme ja foorumeid, seda kas assotsieerimislepingu / stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu struktuuride, ühinemisläbirääkimiste või komisjoni juhitud riigipõhiste algatuste (nt kõrgetasemelised dialoogid) kaudu. Komisjon annab vastavalt vajadusele jätkuvalt ka ühinemiseelse abi rahastamisvahendi (IPA II) raames antavat sihtotstarbelist rahalist toetust. EL eraldab laienemisprotsessis osalevatele riikidele ühinemise ettevalmistamiseks ning piirkondlikuks ja piiriüleseks koostööks ajavahemikus 2014–2020 IPA II kaudu kokku 11,7 miljardit eurot. IPA toetusest rahastatakse ka majanduslikku arengut ja majanduskasvu edendavaid meetmeid ning toetatakse praeguse pagulaskriisi mõjudega tegelevaid riike. Euroopa Komisjoni veebisaidil on esitatud ülevaade Lääne-Balkani riikidele ja Türgile ajavahemikus 2007–2014

laienemisstrateegia toetuseks eraldatud ELi rahaliste vahendite kohta, ülevaade hõlmab ka rahastamise tulemusi ja mõju.

II. PÕHIKÜSIMUSTELE KESKENDUMISE OLULISUSE TAASKINNITAMINE

Laienemispoliitika keskendub jätkuvalt põhimõttele „põhiküsimused kõigepealt”. Laienemisprotsessi peamiseks prioriteetideks on jätkuvalt õigusriigi põhimõtte, põhiõiguste, demokraatlike institutsioonide tugevdamise (sealhulgas avaliku halduse reform) ning majandusliku arengu ja konkurentsivõimega seotud kesksed küsimused. Kõnealused küsimused näitavad, kui tähtsaks peab EL oma tuumikväärtusi ning üldisi poliitilisi prioriteete.

Poliitilised, majanduslikud ja institutsioonilised põhiküsimused on nii jagamatud kui ka vastastikku toetavad. Õigusriigi põhimõtet ja majanduslikku arengut võib vaadelda sama mündi kahe erineva küljena. Õigusriigi tugevdamine suurendab õiguskindlust, õhutab ja kaitseb investeringuid ning aitab märkimisväärselt kaasa majandusliku arengu ja konkurentsivõime toetamisele. Majandusreformidel ja integratsioonil on omalt poolt võime riike pikemas perspektiivis stabiliseerida. On ülioluline, et laienemisprotsess lihtsustaks selliste sünergiate teket, et anda majandusreformidele tugevam hoog, mille tulemusena tulevased liikmesriigid saaksid tugeva õigusriigi ja toimiva turumajandusega kaasnevatest eelistest täielikult kasu juba enne ühinemist, aidates seega kaasa liidu tõhusale toimimisele tervikuna.

Põhiküsimuste asjakohane lahendamine on ülimalt oluline Kopenhaageni ja Madridi² liikmesuse kriteeriumide täitmise seisukohast. Samuti aitab see nii tulevastel kui ka praegustel liikmesriikidel kasutada täies ulatuses ära ELi tulevases laienemisest tulenevat kasu

Keskendumine põhiküsimustele peegeldub konkreetsetes valdkondades, mis on seotud riike käsitlevates aruannetes andmete esitamise tõhustamisega. Täiendavad andmed kõnealuste valdkondade (kohtusüsteem, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus, sõnavabadus, majanduslikud kriteeriumid, riigihanked, statistika ja finantskontroll) kohta on esitatud lisas.

a) Õigusriik

Õigusriigi põhimõte on ELi aluseks olev põhiväärtus, mis on ühinemisprotsessi keskmes. Õigusriigi põhimõtte kindlustamiseks peavad liidu liikmeks pürgivad riigid alates varasest etapist panema aluse vajalike põhiinstitutsioonide nõuetekohasele toimimisele ja selle edendamisele. Õigusriigi põhimõte ei ole mitte ainult üks demokraatia aluspõhimõtteid, vaid on ka stabiilse majanduskeskkonna jaoks oluline, andes ettevõtjatele õiguskindluse, toetades tarbijaid ning hoogustades investeringuid, töökohtade loomist ja majanduskasvu.

Õigusriigi põhimõtte tugevdamine on enamiku laienemisprotsessis osalevate riikide jaoks jätkuvalt kõige olulisemaks probleemiks, seda eelkõige seoses kohtusüsteemi toimimise ja sõltumatusega, mida kahjustavad jätkuvalt kohtuasutuste töös esinevad valikulise õigusemõistmise ja poliitilise sekkumise näited. Organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses saavutatud teatavat edu üksikisikute süüdimõistmisel ei ole suudetud laiendada kuritegelike võrgustike likvideerimisele ja varade konfiskeerimisele. Samuti on kõigis riikides endiselt laialt levinud korruptsioon, mida iseloomustab jätkuv karistamatus, eelkõige

² See hõlmab eelkõige *acquis'* rakendamiseks vajaliku haldussuutlikkuse loomist.

kõrgemal tasemel esineva korruptsiooni puhul. Täiendavad edusammud kõnealustes valdkondades eeldavad tugevat poliitilist tahet, mille tulemusena saavutatakse konkreetseid tulemusi.

Viimase aasta jooksul jõuti õigusriigi valdkonnas teatavate positiivsete muutusteni. See hõlmas peamiselt õigusraamistike kehtestamist ja institutsiooniliste struktuuride loomist. Näiteks Montenegros on alates läbirääkimiste alustamisest sellega seoses häid edusamme tehtud. Nüüd tuleb täielikult tagada selliste struktuuride rakendamine.

Viimase aasta jooksul on õigusriigi põhimõtte ka mitmel korral tõsiselt ohtu seatud. Türgis kahjustab kohtusüsteemi sõltumatust mitte ainult poliitiline sekkumine üksikjuhtumite puhul või kohtunike ja õiguskaitseametnike teisele kohale määramine, vaid ka kohtunike kinnipidamine ja tehtud kohtuotsuste tõttu mujale suunamine. Telefoni pealtkuulamise juhtum endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis on toonud päevavalgele mitmeid rünnakuid õigusriigi põhimõtte vastu, põhiõiguste kuritarvitamisi ning riigi demokraatliku toimimise nõrkusi. Kõnealustele probleemidele tuleb kiiresti lahendus leida. Nimetatud puudused on esile kerkinud vaatamata mitmele õigusriiki ja muid valdkondi hõlmavale õigusakte või asjaomaste institutsiooniliste struktuuride loomist käsitlevale reformile. Nimetatud näited rõhutavad, kui oluline on, et laienemisprotsessis osalevad riigid viivad reformid ellu ka praktikas, mitte ainult paberil.

See rõhutab ka seda, kui oluline on pöörata ühinemisprotsessis pidevalt tähelepanu õigusriigi küsimustele ning eelkõige ühinemisläbirääkimistel 23. peatüki (kohtusüsteem ja põhiõigused) ja 24. peatüki (õigus, vabadus ja turvalisus) suhtes uue lähenemisviisi rakendamisele. Komisjoni poolt 2012. aastal kasutusel võetud lähenemisviisi puhul peetakse esmatähtsaks õigusriigi valdkonna reforme ja tagatakse, et nende kallale asutakse ühinemisprotsessi võimalikult varajases etapis. See võimaldab anda riikidele enne ühinemist maksimaalselt palju aega, et saavutada reformide jätkusuutlikkuses konkreetseid tulemusi. Näiteks peavad riigid näitama organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni juhtumite (sealhulgas kõrgemal tasemel esinevate juhtumite) uurimises, kohtulikule vastutusele võtmises ja kohtuotsuste tegemises ning pädevate karistuste määramisel ja varade konfiskeerimisel usaldusväärseid tulemusi.

Nagu ka mitmes ELi liikmesriigis, on piirkonda mõjutanud välispäritoluga terroristide oht ning üha kasvav radikaliseerumine. Sajad inimesed on läinud piirkonnast võitlema konfliktialadele, näiteks Süüriasse ja Iraaki. Radikaliseerumise ärahoidmiseks ja selle vastu võitlemiseks on terviklikku strateegiat, millel on poliitiline toetus ja mille raames teevad tihedat koostööd usujuhid ja -kogukonnad, sotsiaal- ja kohapeal olevad töötajad, haridussüsteem ning noorteorganisatsioonid. Jõulisemalt tuleb sekkuda vihakõne juhtumite lahendamisse. Terroristliku tegevuse peatamiseks ning terroristide liikumise ja ebaseaduslike relvadega kaubitsemise tõkestamiseks peavad luure- ja õiguskaitseasutused kasutama sihipärast lähenemisviisi. Samuti on vaja sidusaid kohtumenetlusi, mida õigusrikkujate suhtes kohaldada.

b) Põhiõigused

Põhiõigused asuvad ELi väärtuste keskmes ning moodustavad ühinemisprotsessi olulise osa. Põhiõigused on suures osas sätestatud laienemisprotsessis osalevate riikide õigusaktides, kuid nende praktikas täieliku rakendamise tagamiseks tuleb rohkem ära teha.

Erilist muret valmistab jätkuvalt sõna- ja meediavabaduse olukord. Juba 2014. aastal oli kõnealuses valdkonnas märgata tagasilangust. See suundumus on jätkunud 2015. aastal. Lääne-Balkani riikides esinenud lubamatut poliitilist sekkumist avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide tegevusse, samuti ajakirjanike hirmutamist. Meedia eneseregulatsiooniga seoses on tehtud piiratud edusamme. Sõnavabadust on Türgis täiendavalt kitsendatud nii õigusaktidesse tehtud muudatuste kaudu kui ka praktikas

kõrgetasemeliste poliitikute, sealhulgas presidendi väidetava solvamise pärast süüdimõistmise kaudu, samuti suurte trahvide abil, millel on vabale ajakirjandusele hoiatav mõju. Komisjon peab ELiga ühinemise protsessis jätkuvalt esmatähtsaks tööd sõna- ja meediavabaduse valdkonnas. Komisjon korraldas 2015. aasta 4. novembril järjekorras juba kolmanda konverentsi „Speak Up!“. Konverents viis kokku meedia, kodanikuühiskonna ja riiklike ametiasutuste esindajad, et leida lahendus peamistele probleemidele ning tõhustada jõupingutusi, mille abil toetada piirkonnas sõnavabadust.

Tõhusamalt tuleb kaitsta vähemusi, eelkõige romasid. Lääne-Balkani riikides ja Türgis elavad romad satuvad jätkuvalt rassismi ning diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutuse ohvriks ning enamik romasid elab suures vaesuses ning neil puudub piisav juurdepääs tervishoiule, haridusele ja koolitusele, eluasemele ning tööhõivele.

Muude haavatavate rühmade vastu suunatud diskrimineerimine ja vaenulikkus, sealhulgas seksuaalse sättumuse või sooidentiteedi alusel, on samuti tõsine probleem. Haavatavate rühmade vastu suunatud vägivalda, hirmutamise ja vihakõne suhtes tuleb kohaldada nulltolerantsi. Täiendavaid meetmeid tuleb võtta naiste ja meeste vahelise võrdsuse edendamiseks, sealhulgas koduvägivalda vastu võitlemiseks, lapse õiguste parandamiseks ja puuetega inimeste toetamiseks ning õiguskaitse kättesaadavuse parandamiseks. Põhiõiguste kaitseks on vaja tugevamat institutsioonilist raamistikku, eelkõige selleks, et edendada ombudsmani tegevust ning toetada valitsusväliste organisatsioonide ja inimõiguste kaitsjate tegevust.

c) Majanduslik areng ja konkurentsivõime

ELi liikmeks saamine ei tähenda ainult ELi normide ja nõuete järgimist, vaid see hõlmab ka riigi majanduse ELiga ühinemiseks piisavale tasemele viimist, et olla kindel, et suudetakse ära kasutada kõiki ELiga ühinemisega kaasnevaid hüvesid, andes samal ajal oma panuse ELi majanduse kasvu ja heaollu.

Majandusreformide, konkurentsivõime, töökohtade loomise, eelarve konsolideerimise ja kaasava majanduskasvuga seoses esineb jätkuvalt suuri probleeme kõigis laienemisprotsessis osalevates riikides. Kuigi kõik laienemisprotsessis osalevad riigid on suures osas säilitanud makromajandusliku stabiilsuse ning mõõdukas majanduse taastumine jätkub, on kõigil Lääne-Balkani riikidel suuri struktuurseid majanduslikke ja sotsiaalseid probleeme, mida ilmestavad kõrge töötuse määr ja madal sissetulekute tase. Parandada tuleb infrastruktuuri ja haridussüsteeme. Ligitõmbavate töökohtade puudumist kodumaal peegeldab mitmes riigis välismaalt märkimisväärses ulatuses tehtavad rahaülekanded. Kosovos ning Bosnias ja Hertsegoviinas on nende osakaal vastavalt 11 % ja 12,6 % SKPst. Kuigi selliste rahaülekannete abil tasakaalustatakse osaliselt kaubandusbilansi püsivat puudujääki ja kütusekulu, vähendavad need ka tahet teha tööd.

Õiguskindlus, põhiõiguste jõustamise eesmärgil sõltumatu kohtusüsteemi toimimine, toimiv avalik haldus ning eeskirjade ühtne kohaldamine on samuti investorite ligimeelitamise eeltingimusteks ning majanduskasvu ja töökohtade loomise stiimuliks. Probleemid õigusriigi põhimõtte järgimisel, konkurentsieeskirjade jõustamisel ja avaliku sektori finantsjuhtimises ning sagedased lubade ja maksudega seotud muutused suurendavad korruptsiooni ohtu, mõjutades negatiivselt investeerimiskeskkonda. Lääne-Balkani riikides on väga madal industrialiseerituse tase ning olemasolevate tööstusettevõtete tootlikkus on samuti väike, samuti esineb probleeme tööstussektori juhtimises. Nimetatud tegurid on põhjuseks, miks välisinvesteeringud Lääne-Balkani riikidesse on jäänud tagasihoidlikeks. See takistab heade tavade ja teadmiste vahetust ning seega kiiremat tootlikkuse kasvu.

Viimase aja majandussuundumused ning prognoosid on järgmised:

- ⇒ makromajanduslik stabiilsus on Lääne-Balkani riikides säilitanud suures osas oma taseme, kuid endiselt on probleeme eelarve konsolideerimisega, eelkõige väljendub see mitme riigi kõrges valitsemissektori võlatasemes.
- ⇒ Eeldatakse, et Lääne-Balkani riikidest kandidaatriikide majandus kasvab 2015. aastal keskmiselt 2,5 %.
- ⇒ Kõrgem majanduskasvu määr ei väljendu kahjuks uute töökohtade arvu kasvus. Töötuse määr on endiselt kõrge, eelkõige noorte ja naiste hulgas, ning ulatub Lääne-Balkani riikides keskmiselt 22%ni, kuid on palju kõrgem Bosnias ja Hertsegoviinas, Kosovos, endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis. Jätkuvalt on tõsiseks probleemiks vaesuse kõrge tase.
- ⇒ EL on Lääne-Balkani riikide suurim kaubanduspartner, tema osakaal piirkonna ekspordis ulatub 60%ni. EL on ka kõige suurem välismaiste otseinvesteeringute tegija.
- ⇒ 2014. aastal langes Türgi majanduskasv 2,9 %-le, aasta varem oli vastav näitaja olnud 4,2 %. 2015. aastaks prognoositakse mõnevõrra tugevamat majanduskasvu. Türgi liir nõrgenes ning jooksevkonto puudujääk kahanes peaaegu 8 %-lt SKPst 2014. aastal alla 6 %-le SKPst 2015. aastal, peegeldades nii väiksemat sisenõudluse kasvu ja madalamaid energiahindu. Türgi hiljutised majandustulemused väljendavad nii majanduse suurt potentsiaali kui ka selle jätkuvat tasakaalustamatust.
- ⇒ EL on jätkuvalt Türgi suurim kaubanduspartner, ELi osakaal riigi ekspordist on 40 %. Türgist on saanud Euroopa ettevõtjate investeeringubaas ja ta integreerub järjest rohkem ELi tarne- ja tootmisahelasse. Ligikaudu 60 % Türgisse tehtavatest välismaistest otseinvesteeringutest tuleb EList.

Toetudes Euroopa poolaasta raames ELi liikmesriikide kogemustele, suurendab komisjon oma toetust majanduse juhtimise tõhustamisele ning laienemisprotsessis osalevate riikide konkurentsivõime parandamisele. See peaks aitama laienemisprotsessis osalevatel riikidel kasutada oma majanduskasvu ja töökohtade loomise potentsiaali, kavandada paremini ja järjestada struktuurireforme ning lõppkokkuvõttes täita majanduslikke kriteeriume. Kõnealune tugi on eriti oluline suhetes Lääne-Balkani riikidega, kuna ühtegi neist ei peeta veel toimiva turumajandusega riigiks.

2015. aasta alguses esitasid kõik laienemisprotsessis osalevad riigid majandusreformikavad, mis käsitlesid nii keskpika perioodi makromajanduslikku ja eelarvepoliitika raamistikku kui Lääne-Balkani riikide puhul ka struktuurireforme. Kõnealuseid programme käsitleva komisjoni analüüsi ja soovitude alusel võtsid 2015. aasta mais kohtunud ELi liikmesriikide ja asjaomaste riikide rahandusministrid vastu ühissoovitused, mille teemaks olid pikaajalise majanduskasvu ja konkurentsivõime toetamiseks vajalikud reformid. Kõnealused soovitusel peegelduvad täies ulatuses komisjoni aastaaruannetes, milles esitatakse reformide prioriteetide kohta juhiseid. IPAst eraldatavaid vahendeid hakatakse samuti paremini suunama.

Alates järgmisest aastast esitatakse majandusreformikavad ühtse integreeritud dokumendina, milles keskendutakse rohkem tööhoivele ja sotsiaalsetele probleemidele. Majandusreformikava esitamist jätkatakse igal aastal.

Türgi ja EL jagavad ühist huvi majandusreformide edendamise ja kogemuste vahetamise, G20s seisukohtade ühtlustamise ja majandusintegratsiooni süvendamise vastu. Komisjon algatas laiahaardelise mõjuhindamise, millele hakkavad toetuma ELi-Türgi tolliliidu moderniseerimiseks ja laiendamiseks peetavate läbirääkimiste volitused. Eesmärk on viia kaubandussuhted tasemele, mis vastab ELi-Türgi suhete strateegilisele tähtsusele ning nende

kaubandussuhete olulisusele. Algatatakse ELi-Türgi kõrgetasemeline majandusdialog, mida täiendab ELi-Türgi ettevõtlusfoorum, millele järgneb kõrgetasemeline energiadiialog.

Konkurentsivõime parandamine ja piirkonnas töökohtade loomist toetavate meetmete kasutuselevõtmine peaks leevendama laienemisprotsessis osalevatest riikidest ELi suunduva rände mõju. Sarnaselt varasemaga uuritakse tulevasi laienemisi käsitlevate ühinemisläbirääkimiste käigus vajadust kasutada töötajate vaba liikumise suhtes üleminekumeetmeid ja/või kaitsemehhanisme ning nende laadi, võttes arvesse tulevasi mõjuhindamisi.

d) Demokraatlike institutsioonide toimimine ja avaliku halduse reform

Demokraatiat tagavate tuumikinstitutsioonide nõuetekohane toimimine ja stabiilsus ei ole siiani piisavalt tagatud. Demokraatlike institutsioonide olukord on mitmes riigis jätkuvalt habras. Puudulik on kompromisside otsimise traditsioon ning välja on arenemata riiklike parlamentide roll. Aruandeperioodil esines endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis, Albaanias ja Montenegros parlamendi töö boikoteerimist. Kosovos ja Montenegros on opositsiooni liikmed osalenud valitsuse vastu suunatud vägivaldajuhtumites. Parlamentaarset kontrolli kahjustab sageli õigusaktide puhul kiirmenetluste liigne kasutamine, nõrgad parlamendikomisjonide süsteemid ja menetlused ning ebapiisav sidusrühmadega konsulteerimine ja ekspertide minimaalne kaasatus.

Kuigi vabade ja õiglaste valimiste läbiviimisega seoses on lahendamist vajavaid probleeme vähem, nähakse valimisi sageli võimalusena saavutada riigikokkuleppe üle poliitiline kontroll. Avaliku halduse reform, sealhulgas avaliku teenistuse professionaalsemaks muutmine ning depolitiseerimine, on selles küsimuses otsustava tähtsusega.

Avaliku halduse reform koos õigusriigi põhimõtte järgimise ja majanduse juhtimisega kujutab endast omavahel tihedalt seotud valdkondadevahelist küsimust, mis on määrava tähtsusega poliitiliste ja majandusreformide valdkonnas edu saavutamisel ning ELi normide ja nõuete rakendamiseks aluse loomisel.

Hästitoimiv avalik haldus on vajalik demokraatliku valitsemistava järgimiseks ja vastutuse tagamiseks. Haldussüsteemi kvaliteet mõjutab otseselt ka valitsuste võimet osutada avalikke teenuseid, ennetada korruptsiooni ja selle vastu võidelda ning toetada konkurentsivõimet ja majanduskasvu. Oluline on meritokraatia põhimõtete avaliku teenistuse juhtimisse juurutamine ning pädevate haldusmenetluste tagamine. Mõnedes riikides on viimase aasta jooksul eduamme tehtud, kuid palju probleeme on veel lahendamata.

Riigid peavad saavutama ka kesk-, piirkondliku ja kohaliku tasandi valitsusüksuste vahel sobiva tasakaalu, mis toetaks kõige paremini reformide rakendamist ja kodanikele teenuste osutamist. Piirkondlike ja kohalike ametiasutuste roll ELi normidega vastavusse viimisel ning nende edasisel kohaldamisel on samuti väga oluline.

Kodanikel pole mitte ainult õigus heale haldusele, vaid neil on ka õigus osaleda aktiivselt poliitika kujundamises. Rohkem tuleb ära teha osalusdemokraatia tugevdamiseks ning otsustajate ja huvirühmade vahelise dialoogi arendamiseks. Toimiv kodanikuühiskond on iga demokraatliku süsteemi keskne osa. Selline kodanikuühiskond aitab edendada poliitilist vastutust ja sotsiaalset ühtekuuluvust, süvendada mõistmist ühinemisega seotud reformide suhtes ja suurendada kodanike kaasatust reformiprotsessi. Samuti aitab see kaasa leppimise saavutamisele konfliktide poolt lõhestatud ühiskondades.

Mõnedel juhtudel tuleb luua toetavam ja soodustavam keskkond, mis parandab poliitilise dialoogi tingimusi ja erapooletut osalust otsustamisprotsessis, millele on toeks sõltumatute riiklike statistikaasutuste koostatud kvaliteetne statistika. Tagada tuleb selliste oluliste institutsioonide nagu ombudsmani ja riiklike auditeerimisasutuste tegevuse sõltumatus ning tõhusus. Samuti tuleb nõuetekohaselt täita nende soovitusi.

III. PIIRKONDLIK KOOSTÖÖ

a) Ühenduvust käsitlev tegevuskava

Ühenduvus on kesksel kohal komisjoni jõupingutustes edendada riikidevahelist ning asjaomaste riikide ja ELi vahelist integratsiooni. Sellised jõupingutused on kasulikud ka nende riikide ELiga ühinemise püüdlustele. Ühenduvuse parandamine nõuab nii investeeringuid transpordi- ja energiataristu parandamiseks kui ka nn pehmete meetmete rakendamist, et avada turge, kõrvaldada integratsiooni pärssivaid tõkkeid ning luua läbipaistev õiguskeskkond.

Parem ühenduvus Lääne-Balkani riikides ja ELiga on oluline tegur majanduskasvu ja töökohtade loomisel, kuna sellega tugevdatakse riikide konkurentsivõimet. Ühenduvusega kaasneb tulevaste liikmesriikide kodanikele selge kasu juba enne ühinemist ning sellega avatakse uusi võimalusi ka ELi investoritele. Ühenduvust käsitlev tegevuskava on tihedalt seotud majanduse juhtimise ja laienemisprotsessis osalevate riikide koostatud majandusreformikavadega. Lisaks sellele toetab ühenduvust käsitlev tegevuskava piirkonnas kontaktide loomist, heanaaberlike suhete arendamist ning rahu ja leppimise edendamist.

Olulisi edusamme tehakse Berliini protsessi ja Lääne-Balkani riikide kuuiku algatuste raames, millega toetatakse piirkondlikku lähenemist olulisemate ühenduvuse taristu projektide ja investeeringute puhul realistlike prioriteetide kokkuleppimisel ning vajalike reformide ergutamisel. Augustis Viinis toimunud kohtumisel tegid nii kõnealuse piirkonna kui ka mitme liikmesriigi riigi- ja valitsusjuhid kokkuvõtte tehtud edusammudest ning leppisid kokku edasiste taristuprojektide prioriteetides.

Transpordi valdkonnas toetuti Viini tippkohtumisel 2015. aasta aprillis Lääne-Balkani riikide kokkuleppele põhivõrgu kohta ning 2015. aasta juuni kokkuleppele laiendada kolme üleeuroopalise transpordivõrgu põhivõrgukoridore nii, et hõlmaksid Lääne-Balkani riike. Riigid määrasid kindlaks prioriteetsed projektid, mis tuleb kõnealuste koridoride äärde jäävatel aladel rakendada 2020. aastaks. Jätkusuutlikkuse tagamiseks ning lühiajaliste tulemuste saavutamiseks leppisid riigid kokku mitmete pehmete meetmete rakendamises enne 2016. aasta suvel toimuvat järgmist Pariisi tippkohtumist. Kõnealused meetmed hõlmavad piiriületusmenetluste ühtlustamist ja lihtsustamist, liiklusohutust ja hoolduskavasid. Seda toetab ka transpordiühenduse asutamisleping, millega edendatakse maismaatranspordi turgude ja infrastruktuuri integratsiooni, aidates sellega Lääne-Balkani riikidel rakendada ELi maismaatranspordi standardeid.

Lisaks juba kokkulepitud 35 **energia**ühenduse huviprojektile määrati kindlaks ka valik prioriteetseid projekte, mis hõlmavad eelkõige energiavõrkudevahelisi ühendusi. Lisaks sellele leppisid riigid kokku sammudes, millega luuakse piirkondlik elektriturg. Tulemuste saavutamist ka lühiajalises perspektiivis võimaldavad meetmed hõlmavad energiaühenduse asutamislepingust tulenevatest kehtivatest õigusnõuetest täielikult kinnipidamise tagamist, seda muu hulgas eraldamise, kolmandate isikute juurdepääsu ja õigusliku sõltumatuse suurendamise valdkonnas.

Kliimamuutustega seoses peavad tulevased liikmesriigid teostama 2030. aasta kliima- ja energiapoliitika raamistikuga kooskõlas olevaid märkimisväärsed reforme ning rakendama võetud rahvusvahelisi kliimaga seotud kohustusi.

Kindlaks määratud investeerimisprojektid nõuavad märkimisväärses ulatuses rahastamist ja kaasrahastamist, sealhulgas Lääne-Balkani investeerimisraamistiku kaudu, et toetada

töökohtade loomist ja majanduskasvu soodustavaid ning piirkonnas ühenduvust edendavaid investeeringuid. Tõhustatakse koordineerimist rahvusvaheliste finantsasutustega. Lääne-Balkani riigid on loonud riiklikud investeerimiskomiteed, millel on täiustatud mehhanismid projektide ühtseks ettevalmistamiseks. Need peavad muutuma usaldusväärseteks kavandamis- ja prioriseerimismehhanismideks, millega tagatakse, et riikidel on eelarvevahendid ja eelarvepoliitiline manööverdamisruum, mis võimaldavad saada vajalikku laenuraha, et viia kõik projektid õigeaegselt lõpule.

Teiseks oluliseks prioriteetseks valdkonnaks on **noored ja haridus**. Komisjon avaldab heameelt, et on sõlmitud kokkulepe Lääne-Balkani noortele suunatud positiivse tegevuskava ning Lääne-Balkani riikide haridus- ja koolitusplatvormi kohta, mis käsitleb reformide toetamiseks ja võimekuse suurendamiseks kavandatud 11 piirkondlikku projekti. Edasi arendatakse programmi „Erasmus+” raames tehtud algatusi, sealhulgas nn noorte akent ning ettevõtlust käsitlevat programmi. Komisjon toetab piirkondliku koostöönõukogu koostööd riikidega diplomite vastastikusel tunnustamisel, mis parandaks piirkondlikku liikuvust ning muudaks tööturu tõhusamaks.

Turgude täiendav integreerimine on piirkonna jaoks samuti oluline prioriteet. Kesk-Euroopa vabakaubanduspiirkonna (CEFTA) abil on likvideeritud põllumajandus- ja tööstustoodete tariifid ja kvoodid. Piirkonnasiseste kaubavoogude piiratus tuleneb suures osas ettevõtjate konkurentsivõime puudusest. Riigid on 2015. aasta jaanuaris Euroopa Komisjonile esitanud majandusreformikavades välja toonud konkreetset konkurentsivõimet käsitlevad meetmed. Oluline on ka kehtestada ettevõtjatele sobilikud stiimulid, vältides seejuures maksukonkurentsi kahjustamist. Komisjon teostab ettevõtlust soodustavate stiimulite võrdleva uuringu.

IKT ja elektroonilise side valdkonnas tuleks ELi digitaalset ühtset turgu vaadelda laienemisprotsessis osalevate riikide jaoks eeskujuna, mille abil tagada tarbijate ja ettevõtjate parem juurdepääs digitaalsetele kaupadele ja teenustele, luua digita Alvõrkude ja innovaatiliste teenuste arenguks sobivad tingimused ja võrdsed võimalused ning suurendada maksimaalselt digitaalmajanduse kasvupotentsiaali. Piirkondlik koostöönõukogu ja riigid on algatuse e-SEE kaudu juba alustanud kõnealuses valdkonnas konkreetset koostööd, mis hõlmab rändlustasudeta ala loomist Lääne-Balkani riikides.

Komisjon toetab täielikult Kagu-Euroopa koostööprotsessi ja piirkondliku koostöönõukogu tööd, sealhulgas piirkondliku 2020. aasta strateegia rakendamist ning majanduskoostöö toetamisele ning piirkonna arengule keskendumist. Komisjonil on hea meel Lääne-Balkani riikide kuuiku tegevuse laiendamise üle, mis on Berliini protsessi raames aidanud suunata tähelepanu ka ühenduvusele.

Komisjon jätkab meetmete toetamist kõnealustes valdkondades ning uurib Lääne-Balkani riikidega võimalusi uute koostöövaldkondade leidmiseks. See hõlmab ELi parimaid tavasid piirkondlike prioriteetide seadmisel, nagu näiteks aruka spetsialiseerumise strateegia, millega on võimalik edendada täiendavaid investeeringuid teadusuuringutesse ja innovatsiooni ning kutseharidusse ja -koolitusse.

b) Heanaaberlikud suhted ja piirkondlik koostöö

Heanaaberlikud suhted ja piirkondlik koostöö on stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi ning laienemisprotsessi olulised elemendid, mis on ELiga ühineda soovivates Kagu-Euroopa riikides jätkuvalt muudatuste mootoriks ning stabiilsuse vundamendiks. Kahepoolsetel ja piirkondlikul tasandil on toimunud tihedamad kontaktid ja koostöö ka sellistes tundlikes valdkondades nagu sõjakuriteod, pagulaste tagasipöördumine, organiseeritud kuritegevus ja

politseikoostöö. Heanaaberlikke suhteid tõhustatakse jätkuvalt ka erinevate piirkondliku koostöö algatuste kaudu. Sagedamaks on muutunud piirkondlikud kontaktid peaministrite ja ministeeriumide tasandil. On oluline, et kõnealused algatused on täiendavad ja kaasavad ning et neid juhitakse piirkondlikul tasandil. Augustis kirjutati alla piirilepingutele Montenegro ning Bosnia ja Hertsegoviina vahel, samuti Montenegro ja Kosovo vahel. Keskkonnaalane piirkondlik koostöö peaks jätkuma eelkõige rõhuga ülejutuste ärahoidmisele, veemajandusele (piiriülesed vesikonnad), õhusaaste vähendamisele ning looduskaitsele (piiriülesed kaitsealad).

Samal ajal on täiendavaid jõupingutusi vaja teha laienemisprotsessis osalevate riikide ja liikmesriikide vaheliste **kahepoolsete vaidluste** lahendamiseks. Mitmed lahendamata küsimused koormavad piirkonnas kahepoolsete suhete arengut, see hõlmab eelkõige endise Jugoslaavia lagunemisest tulenevaid probleeme, nagu rahvustevahelised ja staatusega seotud vaidlused, vähemuste olukord, sõjakuritegude eest vastutuselevõtmine, põgenikud, kadunud isikud ja demarkatsioon. Leppimine ning vastutustundlik poliitiline juhtimine on Kagu-Euroopas stabiilsuse edendamiseks ja mineviku pärandist ülesaamise suhtes positiivselt meelestatud keskkonna loomiseks väga oluline. Sellega vähendatakse ohtu, et lahenduseta kahepoolseid küsimusi kasutatakse ära poliitilistel eesmärkidel, ja uute vaidlusküsimuste tekkimise võimalust. Piirkonnas tuleks rohkem toetada selliseid lepitusmeetmeid nagu tõe otsimise ja lepituse piirkondliku komisjoni algatus.

Kahepoolsed küsimused tuleks lahendada asjaomaste poolte vahel võimalikult kiiresti ning see ei tohiks eelnevalt kindlaksmääratud tingimustel põhinevat ühinemisprotsessi kinni hoida. Komisjon kutsub pooli üles tegema kõik selleks, et lahendada võimalikud pooleliolevad vaidlused vastavalt kokkulepitud põhimõtetele ja vahenditele, pöördudes sealhulgas vajaduse korral Rahvusvahelise Kohtu või muude olemasolevate või *ad hoc* vaidluste lahendamisege tegelevate asutuste poole. Tervitatav on augustis toimunud Viini tippkohtumisel valitsenud positiivne õhkkond, mille raames Lääne-Balkani riikide juhid kirjutasi alla kokkuleppele, mille alusel kohustutakse mitte takistama üksteise edusamme ELiga ühinemise teel ning kasutama rahvusvahelist vahet kohut alati, kui asjaomased pooled ei suuda ise kahepoolseid küsimusi lahendada. Sellist suundumust tuleks ka tulevikus jätkata.

Olulisi edusamme tehti Serbia ja Kosovo vaheliste suhete normaliseerimise protsessis, kus sõlmiti augustis täiendavaid pöördelise tähtsusega kokkuleppeid. Kõnealust protsessi tuleb jätkata ning kõiki lepinguid (sealhulgas Brüsseli leping³) tuleb rakendada. EL on lisanud suhete normaliseerimise nõude Serbia ühinemisläbirääkimiste raamistikku ning Kosovo stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingusse. Endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi puhul on peamine heanaaberlike suhete säilitamine, sealhulgas tuleb ÜRO egiidi all kiiresti leida läbirääkimiste teel saavutatav ja mõlemale poolele vastuvõetav lahendus nimeküsimusele.

Komisjon jätkab poliitilise toetuse osutamist kõigile asjaomastele riikidele, et leida kahepoolsetele küsimustele lahendus võimalikult kiiresti, ning jätkab aktiivselt teiste lahenduse leidmisega tegelevate foorumite toetamist.

Komisjon avaldab heameelt asjaolu üle, et **Türgi** toetab konflikti lahendamisele suunatud ja ÜRO juhtimisel toimuvate läbirääkimiste taasalustamist Küprosel. Praegu on oluline teha kõnealuste läbirääkimiste raames võimalikult kiiresti edusamme. Kooskõlas nõukogu ja komisjoni eelnevate aastate seisukohtadega on hädavajalik, et Türgi täidab oma kohustust rakendada täielikult lisaprotokolli ja liigub edasi Küprose Vabariigiga kahepoolsete suhete normaliseerimise suunas. See võib anda ühinemisprotsessile uue hoo. Komisjon õhutab ka vältima mis tahes ähvardusi, pingete tekitamist ja tegevust, mis mõjutaks kahjulikult heanaaberlikke suhteid ja vaidluste rahumeelset lahendamist. Komisjon rõhutab kõigi ELi liikmesriikide suveräänseid õigusi. See hõlmab kooskõlas ELi *acquis*³ ja rahvusvahelise

³ 2013. aasta aprilli esimene kokkulepe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid.

õigusega, sealhulgas ÜRO mereõiguse konventsiooniga, muu hulgas õigust sõlmida kahepoolseid lepinguid ning uurida ja kasutada oma loodusvarasid.

IV. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Komisjon esitab eespool kirjeldatud analüüsi ja lisas esitatud riigipõhistes kokkuvõtetes välja toodud hinnangute alusel järgmised **järeldused** ja **soovitused**:

I

1. ELi laienemispoliitika on investering **rahu, julgeoleku ja stabiilsuse** arengusse Euroopas. Strateegia abil suurendatakse nii ELi kui ka tulevaste liikmesriikide majanduslikke ja kaubandusvõimalusi.
2. Laienemisprotsessis osalevad riigid peavad ELiga ühinemiseks täitma kindlad kriteeriumid. Nõudlik ühinemisprotsess, mis toetub rangetele, kuid õiglastele **tingimustele ning ühineda sooviva riigi enda saavutuste arvessevõtmisele**, on laienemisprotsessi usaldusväärsuse ja laienemisprotsessis osalevatele riikidele reformide elluviimiseks stiimulite andmise ning ELi kodanike toetuse tagamise seisukohast otsustava tähtsusega.
3. Laienemisprotsessis osalevate riikide ees seisvad probleemid on sellised, mis ei luba neil praeguse komisjoni ametiaja jooksul ELiga ühineda. See rõhutab vajadust taaskinnitada, kui oluline on põhimõtte keskenduda kõigepealt **põhiküsimustele**. Sellest põhimõttest saab praeguse komisjoni **laienemispoliitika selgroog**.
4. Sellest tulenevalt on komisjoni jõupingutuste eesmärk jätkuvalt tagada, et riikide reformid oleksid eelkõige suunatud sellistele olulistele valdkondadele nagu **õigusriigi põhimõtte**, sealhulgas kohtureformid ja organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni vastane võitlus, **põhiõigused**, sealhulgas sõnavabadus ja diskrimineerimise vastane võitlus, eelkõige seoses LGBTI kogukonna ning romadega, ning demokraatlike institutsioonide, sealhulgas **avaliku halduse reformi** toimimine. Komisjon tegeleb ka **majandusliku arengu** ja konkurentsivõime parandamisega.
5. **Põhiküsimused on korraga nii üksteisest lahutamatud kui ka vastastikku toetavad**. Õigusriigi tugevdamine suurendab õiguskindlust, ergutab ja kaitseb investeringuid ning aitab märkimisväärselt kaasa majandusliku arengu ja konkurentsivõime toetamisele. On ülioluline, et laienemisprotsess lihtsustaks selliste sünergiate teket, et anda majandusreformidele tugevam hoog, mille tulemusena tulevased liikmesriigid saaksid kasutada õigusriigi ja toimiva turumajandusega kaasnevaid eeliseid juba enne ühinemist, aidates seega kaasa liidu tõhusale toimimisele tervikuna.
6. **Pagulaskriis** on Lääne-Balkani riike ja Türgit palju mõjutanud. Seejuures täidab eelkõige Türki pagulastele humanitaarabi andmisel otsustavat rolli. Kõnealuse probleemiga toimetulekuks on kiiremas korras vaja suurendada koostööd laiema piirkonnaga, et tuvastada kaitset vajavad isikud, anda abi, tagada ELi välispiiri kaitse ning likvideerida inimkaubandusega tegelevad kuritegelikud võrgustikud. EL pakub selleks märkimisväärses ulatuses abi. Lisaks sellele on komisjon teinud ettepaneku, et kõik laienemisprotsessis osalevad riigid lisatakse turvaliste kolmandate päritoluriikide ELi loetellu.
7. Selge ELi liikmesuse perspektiiv Lääne-Balkani riikide jaoks on oluliseks stabiliseerivaks teguriks piirkonnas, kus on vaja jätkuvaid jõupingutusi mineviku pärandist ülesaamiseks ning leppimise toetamiseks. **Heanaaberlikud suhted ja**

piirkondlik koostöö on jätkuvalt stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi oluliseks osaks ning viimastel aastatel on selles osas tehtud suuri edusamme.

8. Komisjonipoolne tugi augustis Viini tippkohtumisel tuule tiibadesse saanud **ühenduvust käsitlevale tegevuskavale** on ulatuslik. Kokkuleppe saavutati transpordi põhivõrgu osas ning rakendama hakatakse olulisi transpordi- ja energiataristu projekte. Komisjon jätkab kõnealuse protsessi toetamist, eraldades selleks muuhulgas märkimisväärsel hulgal vahendeid ühinemiseelse abi rahastamisvahendist.
9. Käesolevas teatises esitatakse **ELi laienemispoliitika keskpika perioodi strateegia**. Komisjon jätkab edusammudest kokkuvõtete ja järelduste tegemiseks, temaatiliste või riigipõhiste küsimuste kohta soovitude esitamiseks ning vajaduse korral üldisesse strateegiasse kohanduste soovitamiseks iga-aastaste teatiste avaldamist.
10. Komisjon võttis katseprojektina **riike käsitlevates iga-aastastes aruannetes** mitme olulise reformivaldkonna puhul kasutusele uue tõhustatud lähenemisviisi. Lisaks edusammudest teatamisele asetatakse palju rohkem rõhku sellele, kui kaugel ollakse liikmesusega kaasnevate kohustuste võtmisega, ning antakse riikidele reformide läbiviimiseks selgemaid juhiseid. See suurendab läbipaistvust ja hõlbustab kõigil huvirühmadel, sealhulgas kodanikuühiskonnal, reformiprotsessi jälgida. Kodanikuühiskonna toimimiseks tuleb luua soodustavam keskkond. Ühtlustatum hindamine suurendab ka riikidevahelist võrreldavust.

II

11. **Montenegro:** Montenegroga peetavad ühinemisläbirääkimised on edenenud. Paranenud on õigusriiki käsitlev õigusraamistik ning asutatud on uusi institutsioone. Kogu läbirääkimiste protsessi jaoks on oluline, et Montenegro õigusriigi süsteem hakkaks tulemusi andma, seda eelkõige korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse valdkonnas. Õigusriiki käsitlevate peatükkide vahekriteeriumide täitmisel tehtud edusammud ning asjaomased kindlaks tehtud puudused, mida tõendavad konkreetset tulemusi, mõjutavad ühinemisläbirääkimiste üldist tempot. Kõik erakonnad peaksid näitama üles vastutustunnet ning taasühinema konstruktiivse dialoogiga, milles parlament on poliitilise arutelu kõige olulisemaks foorumiks. Montenegro peab ka tagama uue valimisseaduse täieliku rakendamise. Montenegro peaks vähendama valitsemissektori võlga ning parandama tööstus- ja põllumajandustoodete konkurentsivõimet.
12. **Serbia:** Serbia on teinud olulisi samme, mille tulemusena peaks avatama ELiga ühinemise läbirääkimistel esimesed peatükid. Serbia on viinud lõpule õigusriigi põhimõtet käsitlevate laiaulatuslike tegevuskavade koostamise. Samuti saavutati Kosovoga kokkulepe mitmes olulises valdkonnas, mis kujutavad endast olulisi verstaposte suhete normaliseerimise protsessis. Läbirääkimiste toimumise üldine kiirus sõltub eelkõige jätkusuutlikest edusammudest kõnealuses kahes valdkonnas. Komisjon ootab esimeste läbirääkimispeatükkide avamist käesoleva aasta valitsustevahelisel konverentsil. Õigusriigi valdkonnas on kõige olulisemaks küsimuseks kohtureform ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus. Jätkata tuleks majandusreforme, pöörates erilist tähelepanu riigile kuuluvate ettevõtete ja kommunaalettevõtete restruktureerimisele. Serbia üha konstruktiivsem ja juhtivam roll piirkonnas on väga oluline piirkondlike sidemete ja stabiilsuse parandamisel. Pagulaskriis on avaldanud Serbiale suurt mõju, riiki on aasta alguses läbinud rohkem kui kakssada tuhat kolmandate riikide kodanikku.
13. **Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik:** Endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi ELiga ühinemise protsess on jätkuvalt tupikus. Pealtkuulamisjuhtumiga

seoses tehtud paljastused on kinnitanud komisjoni ja teiste varasemaid tõsiseid kahtlusi, mis olid seotud poliitilise sekkumisega kohtusüsteemi ja ajakirjanduse töösse, riigiasutuste üha suurema politiseerimise ning valimiste läbiviimisega. Samal ajal, võttes arvesse seda, kuhu endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik on ühinemisprotsessis jõudnud, on tal *acquis*'ga vastavusse viimisel jätkuvalt kõrge tase. Poliitikud peavad täielikult keskenduma komisjoni pakiliste reformiprioriteetide rakendamisele ning poliitilise kriisi lahendamisele. Eelarve peaks olema suunatud rohkem majanduskasvu ja tööhõive toetamisele, samal ajal tuleks parandada selle üldist struktuuri, läbipaistvust ja rakendamist. On oluline võtta otsustavaid samme, et lahendada nimetüli. Pagulaskriis on avaldanud endisele Jugoslaavia Makedoonia vabariigile suurt mõju, riiki on aasta alguses läbinud rohkem kui kakssada tuhat kolmandate riikide kodanikku.

Siiani juuni-juuli poliitilise kokkuleppe rakendamisel tehtud edusammude valguses on komisjon valmis laiendama soovitusi alustada ühinemisläbirääkimisi endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigiga.

See sõltuks aga juuni-juuli poliitilise kokkuleppe rakendamise jätkumisest ning märkimisväärtsetest edusammudest pakiliste reformiprioriteetide rakendamisel. Probleemiga tegelemist jätkatakse pärast valimisi.

14. **Albaania:** Albaania on teinud ühinemisläbirääkimiste alustamise seisukohast oluliste prioriteetide lahendamisel kindlaid edusamme. See hõlmab eelkõige avaliku halduse reformi ja kohtusüsteemi põhjalikuks reformiks vajalikke ettevalmistusi. Vastu tuleb võtta kohtureformi pakett ning täiendavaid edusamme on vaja teha seoses korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kõigil tasandil ennetavate uurimiste läbiviimisel, süüdistuste esitamisel ja süüdimõistvate kohtuotsuste tegemisel heade tulemuste saavutamiseks. Kriminaalkurjategijate parlamendi tööst kõrvale jätmist käsitleva õigusakti vastuvõtmine suurendaks kodanike usaldust oma poliitiliste esindajate ja riiklike institutsioonide vastu. ELi reformiprotsessi jätkusuutlikkuse kinnitamiseks tuleb tagada konstruktiivne erakondadevõlne poliitiline dialoog. Täiendavaid jõupingutusi on vaja eelarve konsolideerimise jätkamiseks, ettevõtluskeskkonna parandamiseks ning mitteametliku majanduse vastu võitlemiseks.
15. **Bosnia ja Hertsegoviina:** Bosnia ja Hertsegoviina on naasnud ELi integratsiooniprotsessis edasiliikumiseks vajalikule reformiteele. Selleks et EL hakkaks kaaluma Bosnia ja Hertsegoviina ühinemistaotlust, tuleb juulis poliitilise konsensuse alusel vastu võetud reformikava rakendamisel teha sisulisi edusamme. Kirjalikult võetud kohustused tuleb nüüd vajalike reformide vastuvõtmise ja rakendamise näol ellu viia. See hõlmab eelkõige õigusriigi valdkonda, sealhulgas korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastast võitlust, ning sotsiaalmajanduslikke reforme. Kõrge töötusemäära ja madala tööjõus osalemise määraga võitlemiseks peaks riik vähendama tööturu jäikust, sealjuures vähendama maksukiilu. Bosnia ja Hertsegoviina kohtusüsteemis jätkuvalt esinevate puuduste kõrvaldamiseks tuleks kasutada õigussüsteemi struktureeritud dialoogi. Avaliku halduse tugevdamine, kõigil tasandil koostöö parandamine ning ELiga seotud küsimustes tõhusa koordineerismehhanismi loomine on samuti vajalik, et riik oleks suuteline teel ELi tema ees seisvatele probleemidele vastu seisma. Kiiremas korras tuleb lõpule viia stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu kohandamine, et võtta arvesse Horvaatia ühinemist ELiga.
16. **Kosovo:** Komisjon väljendab heameelt stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu allakirjutamise üle. Lepingus sätestatakse ELi ja Kosovo vaheliste tihedamate poliitiliste ja majanduslike suhete terviklik raamistik. Kosovo otsus luua Kosovo

konflikti raames toimepandud raskete kuritegude üle kohtumõistmiseks erikohtud kujutab endast märkimisväärset sammu edasi. Kosovo saavutas olulised kokkulepped ka Serbiaga, mis on suhete normaliseerimise protsessi seisukohast tähtis verstapost. Kosovo peaks senist positiivset suundumust jätkama, asudes muu hulgas lahendama mitmeid reformidega seotud probleeme, mis hõlmavad eelkõige õigusriigi valdkonnas organiseeritud kuritegevuse ja korrupsiooni vastast võitlust. Valitsus ja assamblee peavad kiiremas korras tagama, et mitmete sõltumatute institutsioonide ja reguleerivate asutuste nõukogude liikmed määrataks viivitamata ametisse teenete alusel. Komisjon väljendab heameelt viisanõude kaotamise protsessi nõuete täitmisel tehtud edusammude üle. Kosovo on võtnud ELi suunduva ebaseadusliku rände ohjeldamiseks teatavaid tõhusaid lühiajalisi meetmeid. Assambleel peaks olema lubatud pidada vaba ja avatud arutelu kõigil Kosovot mõjutavatel teemadel, järgides seejuures demokraatlikke menetlusi. Assamblee tegevuse takistamine ja poliitiliselt motiveeritud vägivald on lubamatu.

17. **Türgi:** Türgi on Euroopa Liidu oluline partner. Viimase aasta jooksul on EL ja Türgi jätkanud ühist huvi pakkuvates olulistes valdkondades koostöö tõhustamist. Türgi ees seisavad märkimisväärsed välispoliitilised ja julgeolekuprobleemid, sealhulgas kasvav terrorismioht. Türgi asub ka ulatusliku pagulaskriisi eesliinil ning annab märkimisväärses ulatuses abi enam kui 2 miljonile tema territooriumil asuvale Süüria pagulasele. Tihedam ELi ja Türgi vaheline poliitiline dialoog, koostöö ning partnerlus on otsustava tähtsusega. Euroopa Ülemkogu avaldas heameelt pagulasi ja rännet käsitleva ühise tegevuskava üle. See on osa terviklikust koostöökavast, mis põhineb jagatud vastutusel, vastastikustel kohustustel ja nende täitmisel. EL ja liikmesriigid väljendasid valmisolekut tihendada Türgiga tehtavat koostööd ning suurendada kehtestatud raamistiku raames märkimisväärselt omapoolset poliitilist ja rahalist osalust. Ühise tegevuskava edukas rakendamine aitab kiirendada viisanõude kaotamise tegevuskava täitmist kõigi osalevate liikmesriikide suhtes ning tagasivõtulepingu täielikku rakendamist. Edusamme hinnatakse 2016. aasta kevadel, selleks ajaks esitab komisjon teise viisade rakendamist käsitleva aruande.

Türgi edusamme reformide teostamisel on aga pidurdanud korduvad valimised ja poliitiline vastasseis. Kohtusüsteemi mõjutasid märkimisväärsed puudused. Sõnavabaduse ja kogunemisvabaduse olukord halvenes jätkuvalt. Kurdi küsimusele lahenduse leidmise protsess on peatunud. Oma õigusaktide ELi *acquis*'ga üldisemalt kooskõlla viimiseks on Türgi paljudes valdkondades hästi ettevalmistunud. Türgi on mõõduka majanduskasvuga toimiv turumajandus, kuid lahendamist vajab makromajanduslik tasakaalustamatus ning ellu on vaja viia täiendavaid struktuurireforme. EL ja Türgi on laiendanud koostööd ühiste majandus- ja kaubandussuhete taseme tõstmisel, kehtestades sealjuures tolliliidu moderniseerimise ja laiendamise põhimõtted ning parandades poliitikadialoogi energia- ja keskkonnasektoris.

EL on valmis taas alustama Türgiga koostööd kogu meie ühise tegevuskava kõigis valdkondades. Türgi peab andma uue hoo õigusriigi ja põhiõiguste valdkonna reformidele. On ülioluline, et rahukõnelused jätkuksid viivitamata. Komisjon soovib 1. novembri valimiste järel jätkata valitsusega koostööd kõnealustes olulistes küsimustes.

Euroopa Ülemkogu on otsustanud, et ühinemisprotsessile tuleb anda uus hoog läbirääkimistel edusammude saavutamiseks vastavalt läbirääkimisraamistikule ja nõukogu asjaomastele järeldustele. Komisjon tegi ettepaneku alustada läbirääkimisi 17. peatüki üle ning kutsub nõukogu üles korraldama enne 2015. aasta lõppu valitsustevaheline konverents. 2013. aasta detsembris esitati 31. peatükki käsitlev ajakohastatud sõelumisaruanne. Komisjon vaatab üle teiste peatükkide raames tehtud edusammud ning kavatseb esitada 15., 23., 24. ja 26. peatükki käsitlevad

ajakohastatud ettevalmistavad dokumendid 2016. aasta kevadeks. Seejärel saab nõukogus alustada arutelusid kõigi kõnealuste peatükkide üle, ilma et see piiraks liikmesriikide seisukohti. Kui Türgi taasalustaks ettevalmistusi 23. ja 24. peatüki üle läbirääkimiste alustamiseks, annaks see talle tervikliku tegevuskava olulistes õigusriigi ja põhiõiguste valdkondades reformide teostamiseks.

Kooskõlas nõukogu ja komisjoni eelnevate aastate seisukohtadega on hädavajalik, et Türgi täidab oma kohustust rakendada täielikult lisaprotokolli ja liigub edasi Küprose Vabariigiga kahepoolsete suhete normaliseerimise suunas. Komisjon avaldab heameelt ÜRO juhtimisel toimuvate läbirääkimiste taasalustamise üle Küprosel. Praegu on oluline teha kõnealuste läbirääkimiste raames võimalikult kiiresti edusamme. Türgi konkreetne pühendumus ja panus tervikliku lahenduse saavutamiseks on otsustava tähtsusega. EL on teatanud oma valmisolekust kohandada kokkuleppe tingimusi kooskõlas ELi aluspõhimõtetega.

V. LISAD

1. Riike käsitlevate aruannete kokkuvõtted
2. Riike käsitlevatesse iga-aastasesse aruannetesse tehtud muudatused
3. Tähtsamad statistilised andmed

1. LISA - RIIKE KÄSITLEVATE ARUANNETE KOKKUVÕTTED

Montenegro

Poliitiliste kriteeriumidega seoses tuleb 2014. aastal vastu võetud uut valimisseadust täies ulatuses rakendada hakata, sealhulgas hääletajate elektroonilise tuvastamise osas. Riiklike vahendite väidetava erakonnapoliitilistel eesmärkidel kasutamisele (nn helisalvestuste afäär) ei ole poliitilisi järelmeetmeid järgnenud.

Mõned opositsioonilised erakonnad alustasid septembris parlamendi töö boikoteerimist. Väljaspool parlamenti korraldati ka mitmeid väljaastumisi. Need päädisid politsei ja meeleavaldajate vaheliste kokkupõrgetega, millega kaasnesid vigastatud ja varaline kahju. Eeldatakse, et kõiki vägivallajuhtumeid ja väidetavat ülemäärase jõu kasutamist kõnealuste sündmuste ajal uuritakse nõuetekohaselt. Samal ajal peaksid kõik erakonnad taasühinema parlamendis peetava konstruktiivse poliitilise dialoogiga.

Teatavaid edusamme tehti valitsuse ja kodanikuühiskonna organisatsioonide vahelise koostöö parandamisel, mis hõlmab eelkõige viimaste osalemist ühinemisprotsessis, kus kodanikuühiskond täitis jätkuvalt aktiivset rolli. Luua tuleb vabatahtlikku tööd, kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset ettevõtlust soodustavad tingimused.

Montenegro on avaliku halduse reformiks mõõdukalt ette valmistunud. Siiski on riigi tulemused tulemuspõhise värbamise tagamisel ja politiseerituse piiramisel ebaühtlased. Tulemused peaksid olema tagatud igal tasandil, sealhulgas kõrgematel ametikohtadel. Avaliku sektori finantsjuhtimises peab Montenegro viima raamatupidamisstandardid kooskõlla rahvusvaheliste standarditega, kehtestama tugeva sisekontrolliraamistiku ning parandama õigusnormide järgimist.

Kohtusüsteemis on ettevalmistused edenenud mõõdukalt. Olulisi samme tehti õigusraamistiku Euroopa standarditega vastavusse viimisel, suurendades professionaalsust ja sõltumatust. Nüüd tuleks keskenduda rakendamisele. Menetluses olevate kohtuasjade arv 2014. aastal märkimisväärselt ei kahanenud. Kohtunike ja prokuröride eetikakoodeksid on viidud vastavusse asjaomaste Euroopa ja rahvusvaheliste standarditega. Valminud on kohtureformi strateegia (2014–2018) ning sellega kaasnev tegevuskava. Nüüd on vaja hakata täielikult rakendama uut värbamise, ametialase hindamise ja edutamise süsteemi.

Korruptsioonivastase võitluse osas on Montenegro saavutanud teatava ettevalmistuse taseme. Tulemused korruptsiooni juhtumite uurimisel, kohtulikule vastutusele võtmisel ja lõplike kohtuotsuste tegemisel on siiski olnud endiselt tagasihoidlikud. Organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on riik saavutanud teatava ettevalmistuse taseme. Täiendavaid jõupingutusi on vaja teha eelkõige laiemate kuritegelike võrgustike uurimisel ja rahapesuvastases võitluses.

Edasised edusammud ühinemisläbirääkimistel sõltuvad üldiselt ka õigusriigi põhimõtte järgimisel tehtud edusammudest: edusamme tuleb teha ja hinnata korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses tehtud usaldusväärsete tulemuste põhjal.

Inimõiguste kaitse õigusraamistik on suures osas kooskõlas Euroopa standarditega, kuid probleeme esineb selle rakendamisega. Montenegro on saavutanud teatava ettevalmistuse taseme sõnavabaduse valdkonnas. Siiski jäävad alles teatavad murekohad. Aruandlusperioodil esines rünnakuid meediatöötajate ja vara vastu, kuigi neid oli vähem kui varasematel aastatel. Mõned meedia vastu suunatud vägivalda juhtumid on siiani lahendamata, sealhulgas ühe väljaande peatoimetaja mõrv 2004. aastal. Usaldusväärsete kutse- ja eetikastandardite ning tõhusa eneseregulatsiooni puudumise tõttu ei ole meediavabaduse valdkonnas edusamme tehtud.

Montenegro osales piirkondlikus koostöös jätkuvalt konstruktiivselt ning tegi augustis olulisi samme vastastikku vastuvõetavate lahenduste leidmiseks kahepoolsetes suhetes Bosnia ja Hertsegoviina ning Kosovoga.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Montenegro mõõdukalt edenenud toimiva turumajanduse suunas. Teatavaid edusamme tehti eelarve konsolideerimisel ning ettevõtluskeskkonna parandamisel. Majandus taastus 2013. aastal aastate 2009–2012 W-kujulisest majanduslangusest. Pärast mõõdukat aeglustumist 2014. aastal hakkas majanduskasv jälle hoogustuma, millele aitasid kaasa suurenenud investeeringud. Kuigi Bar-Boljare maantee ehitus koos muude energeetikasse, transporti ja turismi tehtavate investeeringutega toetab majanduskasvu, võivad maantee ehitusega kaasnevad kulud ohustada riigi rahanduse jätkusuutlikkust. Montenegro peaks tegema jõupingutusi valitsemissektori võla vähendamiseks. Pangad seisavad silmitsi püsivalt suurel arvul viivislaenude, võlgade sissenõudmisega seotud probleemide ning turu väiksusest tuleneva väikese kasumlikkusega, mistõttu antakse vähe laene ja need on kallid. Vaatamata olukorra mõningale paranemisele toimib tööturg jätkuvalt ebarahuldavalt ning endiselt kõrge töötuse määr ulatub praegu 18 %ni.

Montenegro on mõõdukalt valmis toime tulema liidus valitsevate konkurentsipurustuste ja turujõududega. Tööstus- ja põllumajandustoodete puhul kannatab Montenegro siiski madala konkurentsivõime all, seda olukorda tuleks muuta. Riigi füüsilise infrastruktuuri ja inimkapitali tugevdamiseks ning prognoositava ja toetava õiguskeskkonna tagamiseks on vaja siiski teostada ulatuslikke reforme.

Seoses **suutlikkusega täita ELi liikmesusest tulenevaid kohustusi** on Montenegro mõõdukalt valmis enamiku *acquis'* peatükkide puhul, kuid ühtlustamise tase on peatükiti erinev. Riigihangete osas on Montenegro ühinemiseks mõõdukalt valmis. Rohkem tööd on vaja ära teha hankeprotsessi käigus esineva korruptsiooni ennetamiseks. Finantskontrolli vallas on Montenegro mõõdukalt valmis, kuid märkimisväärsed jõupingutusi on vaja avaliku sektori sisefinantskontrolli rakendamiseks avaliku halduse kõigil tasandil ning riigile kuuluvates ettevõtetes. Statistika valdkonnas on Montenegro saavutanud teatava valmisoleku: märkimisväärsed jõupingutusi on vaja eelkõige makromajandusliku ja ettevõtlusstatistika ELi standarditega vastavusse viimisel.

Montenegro on ettevalmistuste algetapis muu hulgas põllumajanduse ja kliimamuutuste valdkonnas. *Acquis'*ga vastavusse viimine ning haldussuutlikkuse tugevdamine on jätkuvalt Montenegro jaoks kõige olulisem väljakutse.

Serbia

Poliitiliste kriteeriumide osas osalesid huvirühmad ning kodanikuühiskond üha enam ühinemisprotsessis. Kuigi koostöö ametiasutuste ja sõltumatute regulatiivasutuste ning ombudsmani vahel on hiljuti tihenunud, tuleks seda veelgi parandada. Parlamendis tuleks piirata kiirmenetluste kasutamist. Mõnedes valdkondades tuleb ELi standarditega vastavusse viimiseks teostada põhiseaduslikke reforme.

Avaliku halduse reformi valdkonnas on Serbia ühinemiseks mõõdukalt valmis. Edusamme on tehtud tervikliku tegevuskava vastuvõtmisel. Serbia peab olema jätkuvalt pühendunud ning oma reformieesmärgid ellu rakendama. Avalikus halduses professionaalsuse ja depolitiseerituse saavutamiseks on oluline tugeva poliitilise tahte olemasolu. Sama kehtib värbamis- ja vallandamismenetluste läbipaistvamaks muutmise puhul, eriti, kui tegemist on kõrgema taseme juhi kohaga.

Kohtusüsteemis on saavutatud teatav valmisoleku tase. Mais võeti vastu uued kohtunike ja prokuröride hindamise eeskirjad. Enamik kohtu presidente on nüüdseks alaliselt ametisse

nimetatud. Täiendavaid samme on vaja võtta poliitilise mõju piiramiseks. Kohtusüsteemi tõhusust ja kvaliteeti ning õiguskaitse kättesaadavust kahjustab töökoormuse ebaühtlane jaotumine, koormav kohtuasjade kuhjumine ja tasuta õigusabi süsteemi puudumine.

Serbia on saavutanud teatava valmisoleku taseme siiani laialt levinud korruptsiooni vastu võitlemise valdkonnas. Korruptsioonivastased jõupingutused ei ole siiani märkimisväärsed tulemusi andnud. Institutsiooniline struktuur ei toimi veel usaldusväärse hoiatusmehhanismina. Korruptsioonijuhtumite (sealhulgas kõrgemal tasemel esinevate juhtumite) uurimises, nende eest kohtulikule vastutusele võtmises ja kohtuotsuste tegemises on vaja paremaid tulemusi.

Serbia on saavutanud teatava valmisoleku organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses. Tegevust alustasid uued DNA- ja narkokeemialaborid. Riik osaleb aktiivselt rahvusvahelises ja piirkondlikus koostöös. Serbia kiitis heaks rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse strateegiad ning finantsuurimisstrateegia, kuid siiani puudub üldine strateegiline ülevaade organiseeritud kuritegevuse olukorrast riigi territooriumil. Organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on vaja saavutada usaldusväärseid tulemusi.

Kehtestatud on põhiõiguste järgimist käsitlev õigus- ja institutsiooniline raamistik. Tagada tuleb üleriigiline järjepidev rakendamine, mis hõlmaks muu hulgas ka vähemuste kaitset. Rohkem tuleb ära teha meedia- ja sõnavabaduse tingimuste tagamiseks, Serbia on kõnealuses valdkonnas saavutanud teatava valmisoleku taseme. Täiendavaid jätkusuutlikke jõupingutusi on vaja teha romade, põgenike ja ümberasustatud isikute olukorra parandamiseks. Serbia ametiasutused võtsid lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste õiguste kaitse tõhustamiseks täiendavaid meetmeid ning võimaldasid taas geiparaadi pidamist Belgradis. Siiski tuleb parandada lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste suhtes austuse ülesnäitamise kultuuri.

Serbia osales konstruktiivselt piirkondlikes algatustes ning tegeles leppimise ja heanaaberlike suhete vaimus kahepoolsete suhete parandamisega. Peaministri osalemine Srebrenica genotsiidi mälestuspäeval juulis saatis positiivse sõnumi.

Kosovoga suhete normaliseerimiseks on Serbia jätkuvalt kohustunud rakendama 2013. aasta aprilli esimest kokkulepet, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid, ning muid ELi vahendusel toimunud dialoogi raames saavutatud kokkuleppeid. Augustis jõuti lõpule oluliste lepingute sõlmimisega energeetika, telekommunikatsioonide, serblaste enamusega omavalitsusüksuste liidu/ühenduse loomise ning Mitrovicë silla küsimustes. Dialoogi raames saavutati täiendavaid konkreetseid tulemusi õiguse, kodanikukaitse integratsiooni, sõidukikindlustuse, tollimaksude kogumise ja integreeritud piirihalduse valdkonnas. Peeti ka konstruktiivseid arutelusid, kuidas parandada koostööd Kosovost tulenevate rändevoogude peatamisel. Võetud meetmed andsid suhete normaliseerimisele uue hoo ning neil peaks olema positiivne ja konkreetne mõju nii Kosovo kui ka Serbia kodanike igapäevaelule.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Serbia mõõdukalt edenenu toimiva turumajanduse suunas. Edusamme tehti teatavate poliitiliste puudujääkide kõrvaldamisel ning struktuurireformidega edenemisel saavutatud positiivset liikumist tuleb jätkata. Serbia majandus taastub seisakust. Tänu märkimisväärsetele eelarve konsolideerimise meetmetele ning tõhusamale maksukogumisele on eelarvedefitsiit järsult vähenenud. Eelarve konsolideerimist tuleks jätkata ning seda tuleks vastavalt kavandatule reformidega toetada. Inflatsioon on endiselt väga madal, mis võimaldab keskpangal intressimäärasid langetada. Kuigi töötus on endiselt väga kõrge, on see langenud praeguseks alla 20 %. Edusamme tehti avaliku sektori omandis olevate äriühingute ja põhiteenuste restruktureerimisel, mida tuleb veel jätkata. Erasektor ei ole piisavalt arenenud ning seda takistavad õigusriigi põhimõtte järgimisel esinevad probleemid ning raskendatud juurdepääs rahastamisele. Jätkata tuleks

majandusreformide, pöörates erilist tähelepanu riigile kuuluvate ettevõtete ja kommunaalettevõtete restruktureerimisele.

Serbia on mõeldukalt valmis toime tulema liidus valitsevate konkurentsirurve ja turujõududega. Haridussüsteem on endiselt ebatõhus, füüsilist taristut on vähe arendatud ning varimajandus ja riigiabi on laialt levinud. Serbia peab parandama haridussüsteemi kvaliteeti ning võtma arvesse tööturu vajadusi, soodustama erainvesteeringuid ning kiirendama avaliku sektori infrastruktuuriprojektide rakendamist. Riik peab paremini reguleerima maksutaoliste lõivude kasutamist ning looma erasektorile antavat riigiabi käsitleva läbipaistva raamistiku, suunates selle tõhusate ja horisontaalsete eesmärkide suunas, nagu VKEd e toetamine ning teadus- ja arendustegevus.

Seoses **võimekusega täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi** jätkas Serbia oma õigusaktide ELi *acquis*'ga vastavusse viimist. Reformitempo hoidmiseks on vajalik piisavate rahaliste ja inimressursside ning kindla strateegilise raamistiku olemasolu. Serbia õigusaktid on intellektuaalse omandi, kartellide ja ühinemiste ning rahapoliitika valdkonnas suures osas vastavusse viidud. Serbia lõi riikliku investeerimiskomitee, mis ühendab endas riiklike ametiasutusi, rahastajaid ja rahvusvahelisi finantsasutusi, eesmärgiga koordineerida Serbia investeerimispoliitikat ühtse projektide registri olulistes valdkondades (energeetika, transport, keskkond ja ettevõtlusega seotud taristu), mis on eeskujuks kogu piirkonnale. Riigihangete, statistika ja finantskontrolli valdkonnas on Serbia saavutanud mõelduka valmisoleku. Serbia peab oma välis- ja julgeolekupoliitika ühinemise ajaks Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga järk-järgult kooskõlla viima.

Drastiliselt on suurenenud segarändevoos, mis paneb Serbia varjupaiga- ja ränderaamistikule märkimisväärse koorma. Serbia tegi ELi ja teiste abistajate toetusel märkimisväärseid jõupingutusi, et tagada riiki läbivatele kolmandate riikide kodanikele peavari ning humanitaarabi andmine. Samal ajal peaks Serbia jätkama jõupingutusi Serbia kodanike poolt ELi liikmesriikides ja Schengeni lepinguga ühinenud riikides esitatud alusetute varjupaigataotlejate üha suurema arvu piiramiseks, et viisavaba korda oleks võimalik säilitada.

Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik

Poliitiliste kriteeriumidega seoses on lisaks varasematel aastatel teatatud probleemidele esile kerkinud kõige tõsisem poliitiline kriis, mis riiki on alates 2001. aastast tabanud. Väidetavalt kuulati sellega seoses pealt valitsuse kõrgemaid ametnikke, mis viitab põhiõiguste rikkumisele, sekkumisele kohtute sõltumatusse, meediavabadusse ja valimiste läbiviimisse, ning samuti politiseerimisele ja korruptsioonile. Kõnealustele probleemidele osutati ka eelmistes eduaruannetes. Poliitilise dialoogi katkemine ja erimeelsused probleemide lahendamisel konsensuse saavutamisel rõhutasid taaskord riigis valitsevat lõhestavat poliitilist kultuuri.

Voliniku poolt vahendatud ja juunis-juulis Euroopa Parlamendi kolme liikme abil saavutatud kokkuleppe alusel taaslülitus riigi peamine opositsioonierakond 1. septembril parlamendi töösse, olles seda enam kui aasta boikoteerinud. Boikott mõjutas märkimisväärselt parlamendi järelevalvefunktsiooni, mida ta täidesaatva võimu üle rakendab. Ka teistel olulistel institutsioonidel ei õnnestunud järelevalvet teostada. Alustatud on poliitilise kokkuleppe rakendamiseiga. Rakendamist tuleb jätkata ning palju rohkem tuleb ära teha pakiliste reformiprioriteetidega⁴ seoses, et nende ja muude juba kokkulepitud reformieesmärkide kohaseid tulemusi saavutada.

⁴ Pakilised reformiprioriteetid: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf.

http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf
Vanemspetsialistide töörühma soovitusel:

Rahvusrühmadevaheline olukord on endiselt habras. 2001. aasta konflikti lõpetanud ja rahvusrühmadevaheliste suhete raamistikuks oleva Ohridi raamlepingu läbivaatamine tuleb lõpule viia.

Pärast etniliste albaanlastega asustatud Kumanovo piirkonnas toimunud ja 18 inimest nõudnud ulatuslikku politseioperatsiooni nõudsid kõik riigi poliitilised liidrid rahu taastamist ning rõhutasid, et kõnealust intsidenti ei tuleks vaadelda rahvusrühmadevahelisena. Kumanovos juhtunud tuleks veel põhjalikult uurida.

Kodanikuühiskonna organisatsioonid mängisid kriisiolukorras konstruktiivset rolli, nõudes kõigi rahvusrühmade poliitilistelt juhtidelt vastutustundlikkust. Samal ajal väljendavad organisatsioonid jätkuvalt muret keerulise tegutsemiskeskonna üle ning heidavad ette valitsuse vähest osalust dialoogis, samuti valmistab neile muret poliitikute avalik ründamine ja valitsusmeelne meedia.

Avaliku halduse reformi valdkonnas on riik ühinemiseks mõõdukalt valmis. Mõnes valdkonnas on tehtud edusamme. Muret politiseerimise pärast on suurendanud aga pealtkuulamiste sisu, samuti on endiselt takistatud tulemuspõhine värbamine. Avalikkuse usaldus institutsioonide toimimise suhtes on jätkuvalt vähenenud. Mõningaid samme on tehtud avaliku sektori finantsjuhtimise reformimiseks, kuid siiski tuleb kehtestada keskpika perioodi eelarveraamistik, suurendada eelarve läbipaistvust ning jätkata nende mõlema tõhustamist.

Riigi kohtusüsteemis on saavutatud teatav valmisoleku tase. Olukord on alates 2014. aastast halvenenud, kuna reformiprotsessi käigus viimase kümnendi jooksul tehtud edusamme ohustab märkimisväärselt tegelik ja potentsiaalne poliitiline sekkumine kohtusüsteemi töösse. Pealtkuulamiskandaalist tulenevaid väär- ja süütegusid ei ole veel täies ulatuses uuritud. Ametiasutused peavad nüüd näitama tõelist poliitilist tahet tagada kohtusüsteemi täielik sõltumatus, võimaldades sealjuures äsja ametisse määratud eriprokuröri takistamatult uurida pealtkuulamisi ja nende käigus kogutud materjale.

Korruptsioonivastase võitlusega seoses on saavutatud teatav valmisolek. Õigusloomega seotud ja institutsioonilisi saavutusi varjutas aga poliitilise tahte puudumine ning poliitiline sekkumine asjaomaste asutuste töösse, seda eelkõige kõrgemal tasemel esinevate juhtumite puhul. Eelkõige kõrgemal tasemel esinevates korruptsioonijuhtumites süüdistuste esitamisel tuleb tulemusi parandada.

Organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on riik saavutanud teatava ettevalmistuse taseme. Siiani on puudu finantsuurimiste ja vara konfiskeerimise süstemaatilisel viisil teostamiseks vajalik piisav võimekus ja teadmised.

Inimõiguste kaitse õigusraamistik on suures osas kooskõlas Euroopa standarditega. Kuid selle rakendamisel eelkõige vanglareformi, romade integratsiooni, lapse õiguste ja puudega inimeste valdkonnas esineb puudusi. Lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste (LGBTI) kogukond kannatab endiselt diskrimineerimise ja homofobse meediasisu tõttu. Riik on saavutanud sõnavabaduse osas teatava valmisoleku taseme. Kõnealuse vabaduse kasutamine on aga praeguses meediakultuuris ja poliitilises keskkonnas oluliselt raskendatud ning riigis toimub selles valdkonnas jätkuv tagasimineku. Murettekitavad on katsed piirata meediakajastust avalikkusele huvi pakkuvates küsimustes.

Riigil on üldiselt jätkuvalt head suhted teiste laienemisprotsessis osalevate riikidega ning ta osaleb aktiivselt piirkondlikus koostöös. Meetmeid on võetud heanaaberlike suhete parandamiseks. Kiiremas korras tuleb lahendada nimeküsimus Kreekaga.

Majanduskriteeriumidega seoses on endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik saavutanud toimiva turumajanduse arendamisel valmisoleku hea taseme. Riik kasutab ära stabiilset makromajanduslikku keskkonda, mida toetavad kindel rahapoliitika, soodsad turule sisenemise tingimused ning usaldusväärne õigussüsteem. Riigi rahanduse juhtimises esines teatavaid tagasilööke. Leevendati keskpika perioodi eelarve-eesmärke, riiklike kulutuste struktuur on endiselt siirete ja toetuste poole kaldu ning üldise valitsemissektori võla areng ja selle läbipaistvus teevad endiselt muret. Eelarve peaks olema suunatud rohkem majanduskasvu ja tööhõive suurendamisele, samal ajal tuleks parandada selle üldist struktuuri, läbipaistvust ja rakendamist. Viivislaenude suur osakaal on pingestanud laenupakkumist ning sellele probleemile tuleb leida lahendus täiendavate poliitiliste meetmete abil. Töötuse tase on endiselt kõrge (28 %).

Riigi majandus on mõõdukalt valmis tulema toime liidus valitsevate konkurentsivõime ja turujõududega. Otseinvesteeringute tulemusena tehti teatavaid edusamme ekspordistruktuuri mitmekesistamisel, kaubandus- ja investeerimiskontaktid ELiga tihenesid veelgi. Riik peab siiski parandama inimeste tööalast konkurentsivõimet, eelkõige noorte seas, viies selleks hariduse paremini kooskõlla tööturu vajadustega, ajakohastades välismaiste otseinvestorite ja sisemajanduse vahelisi seoseid ning investeeringuid paremini prioriseerides.

Seoses **võimekusega täita liikmesusega kaasnevat kohustusi** on riik saavutanud *acquis'* ga kooskõlla viimisel suhteliselt hea taseme. Rohkem tuleks keskenduda haldussuutlikkusele ja töhusale rakendamisele. Enamikus valdkondades, sealhulgas riigihangete, statistika ja finantskontrolli valdkonnas, on riik ühinemiseks mõõdukalt valmis. Täiendavaid jõupingutusi on vaja kõigis valdkondades, kuid eelkõige nendes sektorites, kus riigi ettevalmistused on algusjärgus.

Drastiliselt on suurenenud segarändevoord, mis paneb riigi varjupaiga- ja ränderaamistikule märkimisväärse koorma. Ametiasutused on ELi ja teiste toetusel võtnud meetmeid kolmandate riikide kodanikele oma territooriumist turvalisema läbipääsu tagamiseks, samuti on pakutud peavarju ja humanitaarabi.

Albaania

Poliitiliste kriteeriumidega seoses võib märkida, et 2015. aasta kohalikud valimised viidi läbi ilma tõsisemate vahejuhtumiteta. Valimisasutuste erapooletuse ja professionaalsuse ning valimisprotsessi liigse politiseeritusega seotud kahtlused on siiani kõrvale lükkamata. 2014. aasta detsembris võttis parlament vastu resolutsiooni, milles esitati raamistik valitseva enamuse ja peamise opositsioonierakonna osalemiseks jätkuvas konstruktiivses poliitilises dialoogis. See lõpetas kuus kuud kestnud peamise opositsioonierakonna poolse parlamentaarse boikoti. Lõhestava poliitilise kultuuri ületamiseks ning konstruktiivsema erakondadeülese dialoogi tagamiseks tuleb siiski rohkem ära teha.

Albaania on ettevalmistustes avaliku halduse reformiks mõõdukalt edenenud. Vastu võeti laiahaardelised reformistrateegiad ja uus haldusmenetluse seadustik. Professionaalse ja depolitiseeritud avaliku halduse saavutamiseks, kohalike omavalitsusüksuste finants- ja haldussuutlikkuse suurendamiseks ning avaliku teenistuse seaduse kohalikul tasandil tõhusa rakendamise tagamiseks on siiski vaja teha jõupingutusi.

Albaania kohtusüsteemi ettevalmistamisel ollakse algusjärgus. Kohtusüsteemis esineb seoses kohtunike ja prokuröride sõltumatuse ja vastutuse, otsuste jõustamise, institutsioonidevahelise koostöö ning senini aeglase õigusemõistmisega jätkuvalt märkimisväärsed puudusi. Tervikliku ja kaasava kohtureformi teostamiseks loodi sihtotstarbeline parlamendikomisjon. Järgmisteks olulisteks sammudeks on kohtureformi strateegia ja tegevuskava vastuvõtmine, millele järgneb vajalike institutsiooniliste, õigus- ja menetluslike meetmete vastuvõtmine.

Albaania on saavutanud korruptsioonivastases võitluses teatava valmisoleku taseme. Vastu võeti uus korruptsioonivastane strateegia ja tegevuskava. Korruptsioon on siiski laiaulatuslikult levinud ning kõigil tasandil uurimises, süüdistuste esitamisel ja süüdimõistvate kohtuotsuste tegemisel kindlate tulemuste saavutamisel edusammude tegemiseks on vaja teha täiendavaid jõupingutusi. Tõhustada tuleb ennetavat uurimist, süstemaatilist riskihindamist ning institutsioonidevahelist koostööd. Edendada tuleb korruptsioonivastases võitluses osalevate institutsioonide sõltumatust, kuna need on haavatavad poliitilise survestatamise ja muu lubamatu mõjutamise suhtes.

Riik on saavutanud teatava valmisoleku organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses. Albaania teostas mitmeid õiguskaitsealaseid operatsioone, mille tulemusena hävitati laiaulatuslik kanepikasvandus. Kuritegelike organisatsioonide likvideerimiseni viivate lõplike kohtuotsuste arv on piirkondliku ja sisemaise kuritegeliku tegevuse prognoositud mahuga võrreldes jätkuvalt minimaalne. Jätkuvalt ei kasutata piisavalt finantsuurimisi, rahapesuvastaseid meetmeid ega varade konfiskeerimist. Albaania peab saavutama tulemusi organiseeritud kuritegevuse, sealhulgas rahapesuga seotud juhtumite proaktiivses uurimises, kohtulikule vastutusele võtmises ja kohtuotsuste tegemises, ning kuritegelikud võrgustikud likvideerima.

Inimõiguste kaitse õigusraamistik on suures osas kooskõlas Euroopa standarditega. Asjaomaste õigusaktide ja strateegiate tõhus rakendamine on aga piiratud ning inimõiguste kaitsemehhanismide jõustamine on endiselt ebapiisav. Sõnavabaduse osas on Albaania saavutanud teatava valmisoleku taseme. Üldine keskkond soodustab sõnavabadust, kuid õigusakte tuleks tõhusamalt rakendada. Täiendavalt tuleb suurendada reguleerimisasutuse ja riigi ringhäälingu sõltumatust. Omandiõiguste jõustamine on endiselt tagamata ning omandi registreerimise, tagastamise ja kompenseerimise menetlused ei ole lõpule viidud. Romad ja egiptlased peavad endiselt toime tulema väga rasketes elutingimustes ja kannatavad sageli sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise all. Diskrimineerimise vastase võitluse valdkonnas tuleb välja töötada kohtupraktika. Lapse õigusi kaitsvad institutsioonilised mehhanismid on endiselt nõrgad. Alaealiste asjades õigusemõistmise süsteem ei ole kooskõlas rahvusvaheliste standarditega.

Albaania on osalenud aktiivselt piirkondlikus koostöös ning on hoidnud häid heanaaberlikke suhteid vastavalt stabiliseerimis- ja assotsieerimislepinguga võetud kohustustele.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Albaania mõõdukalt edenenud toimiva turumajanduse suunas. Teatavaid edusamme tehti makromajandusliku stabiilsuse tagamisel ning kasvuprognoosid on paranenud. Inflatsioon oli jätkuvalt väike. Siiski esineb jätkuvalt märkimisväärsed probleeme. Täiendavaid jõupingutusi on vaja eelarve konsolideerimise jätkamiseks, ettevõtluskeskkonna parandamiseks ning mitteametliku majanduse vastu võitlemiseks. Albaania peaks parandama ka eelarve juhtimise raamistikku ning leidma lahenduse viivislaenude suurele osakaalule. Töötuse tase (17,5 %) ja mitteametlik tööhõive on endiselt kõrge.

Seoses suutlikkusega tulla toime liidus valitsevate konkurentsipurve ja turujõududega, on Albaania saavutanud teatava valmisoleku. Teatavaid edusamme tehti seoses hariduse, transpordi ja energiataristuga. Albaania konkurentsivõime parandamiseks tuleb inim- ja füüsilisse kapitali teha siiski märkimisväärsed investeeringuid. Albaania peaks parandama kõrghariduse kvaliteeti ning jätkama kutsehariduse ja -koolituse restruktureerimist, võtma vastu ja hakkama rakendama riiklikke transpordi- ja energiastrateegiaid ning vähendama mittetariifseid kaubandustõkkeid, nagu puudujäägid toiduohutuses.

Albaania jätkas õigusaktide ELi nõuetega vastavusse viimist, edendades nii oma **võimekust täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi**. Paljudes valdkondades, nt finantskontrolli vallas, on riik ühinemiseks mõõdukalt ette valmistatud või on ettevalmistustes saavutatud teatav tase,

nt riigihangete ja statistika puhul. Albaania peab ELi *acquis'* rakendamise ettevalmistamise tõhustamiseks oma jõupingutusi siiski märkimisväärselt suurendama. Albaania peaks jätkama transpordi- ja energiavõrgustiku arendamist. Tõhustada tuleb *acquis'* rakendamise eest vastutavate asutuste haldussuutlikkust ja kutsealaseid standardeid, samuti tuleb kaitsta reguleerivate asutuste sõltumatust. Jätkuvalt on oluline edendada läbipaistvust ja vastutustundlikkust ja tagada eelkõige riigihangete süsteemi ja riigi rahanduse juhtimise tulemuslik, tõhus ja läbipaistev toimimine.

Eeldatakse, et Albaania ametiasutused jätkavad jõupingutusi riigi kodanike poolt ELi liikmesriikides ja Schengeni lepinguga ühinenud riikides esitatud alusetute varjupaigataotluste üha suurema arvu piiramiseks. Kõiki kõnealuse probleemi lahendamiseks suunatud tegevusi tuleb tõhustada viisanõude kaotamise järgse järelevalvemehhanismi kaudu, eelkõige võttes arvesse, et selliste juhtumite arv suvel suurenes.

Bosnia ja Hertsegoviina

Poliitiliste kriteeriumide täitmise seisukohast olid oktoobris 2014 peetud üldvalimised hästi korraldatud ning toimusid nõuetekohaselt ja konkurentsitihedas keskkonnas. Bosnia ja Hertsegoviina parlamentaarne assamblee on hakanud toimima ja annab oma panuse õigusloomekavasse. Järgiti vastuvõetud reformikava, milles on nähtud ette peamised sotsiaal-majanduslikud reformid, mis tuleb ellu viia, ning saavutati esimesi edusamme reformikava rakendamises. Samas tuleb tõhustada koostööd riigi ja üksuste tasandi ning Brčko piirkonna parlamentidega. Tuleb luua tihedam koostöö ja tagada kooskõlastamine kõigi valitsemistasandite vahel, et lahendada vähemalt peamised sotsiaal-majanduslikud probleemid.

Riigi põhiseadusega on ette nähtud keeruline institutsiooniline ülesehitus, mis ei ole aga tõhus ja on mitmeti tõlgendatav. Põhiseadus on vastuolus Euroopa inimõiguste konventsiooniga, millele juhiti tähelepanu Euroopa Inimõiguste Kohtu *Sejdići ja Finci* kohtuasjas langetatud otsuses, ning seda tuleb muuta.

Riik on avaliku halduse reformi algusjärgus, mida iseloomustab politiseerituse kõrge tase ja teenuste kehv kvaliteet. Tuleb kehtestada uus strateegiline raamistik, mis tagaks nõuetekohased poliitilised suunised avaliku halduse reformi läbiviimiseks riigis.

Bosnia ja Hertsegoviina kohtusüsteemis on saavutatud teatav valmisoleku tase. Võeti vastu kohtusüsteemi reformistrateegia, mis tuleb nüüd ellu viia. Struktureeritud dialoogi raames toimus septembris ministrite kohtumine, mille käigus kinnitasid ametiasutused taas, et nad töötavad ühiselt välja kohtusüsteemi reformi põhijooned.

Bosnias ja Hertsegoviinas on korruptsioonivastases võitluses saavutatud teatav valmisoleku tase. Võeti vastu uus korruptsioonivastane strateegia ja ajavahemikku 2015–2019 hõlmav tegevuskava. Varade konfiskeerimine suurenes märkimisväärselt. Korruptsioon on endiselt väga levinud ja vastavate poliitiliste meetmetega ei ole konkreetseid tulemusi veel saavutatud. Õiguslik ja institutsiooniline raamistik on nõrk ega vasta nõuetele. Õigusaktide puudulik jõustamine avaldab kodanikele ja institutsioonidele negatiivset mõju. Kehtivad karistused ei ole korruptsiooni ohjamiseks piisava hoiatava mõjuga.

Organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on riik samuti saavutanud teatava valmisoleku taseme. Kuigi viimasel aastal on toimunud mitu edukat ulatuslikku ühisoperatsiooni, millesse mõnel juhul olid kaasatud ka naaberriigid, tuleb sellele vaatamata märkimisväärselt parandada institutsioonidevahelist kooskõlastamist ja koostööd kogu riigis. Selles valdkonnas on kohtuotsuste arv endiselt väike. Finantsuurimisi kasutatakse samuti liiga vähe. Puudulik strateegiline kooskõlastamine takistab politsei tõhusat toimimist.

Bosnias ja Hertsegoviinas on palju probleeme seoses inimõiguste ja vähemuste kaitsega. Inimõiguste järgimist käsitlev õiguslik ja institutsiooniline raamistik vajab põhjalikku läbivaatamist ja vastuvõetud õigusakte, eriti seoses diskrimineerimisvastase võitluse aspektidega, tuleb tõhusalt rakendada. Aruandlusperioodil halvenesid sõnavabaduse kasutamise tingimused. Kuigi selles valdkonnas on teatav valmisolek ja õigusnormid on üldjuhul olemas, ei soosi institutsiooniline ega poliitiline keskkond täielikuks sõnavabaduseks vajalike tingimuste loomist. Lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised inimesed on endiselt ähvarduste ja rünnakute objektiks. Mõningaid samme astuti seoses roma vähemuse registreerimise ja nende eluaseme valdkonnas, kuid tegevus tervishoiu, hariduse ja tööhõive valdkonnas oli piiratud.

Riik jätkas aktiivset osalemist piirkondlikes algatustes ja on teinud edusamme heanaaberlike suhete valdkonnas, kirjutades sealhulgas augustis alla piirileppele Montenegroga. Mais sai Bosniast ja Hertsegoviinast Euroopa Nõukogu ministrite komitee eesistuja.

Mis puutub **majanduskriteeriumide** täitmisel, on Bosnia ja Hertsegoviina toimiva turumajanduse väljatöötamise algusjärgus. Edusamme on tehtud ettevõtluskeskkonna parandamisel, eriti turulepääsu lihtsustamise ja ehituslubade andmise valdkonnas. Vaatamata 2014. aasta üleujutuste põhjustatud tagasilöökidest majanduskasv jätkus. Paraku ei ole muutunud keerulised tingimused tööturul, kus töötuse määr on 27,6% ja noorte töötuse määr 62,7%. Et lahendada suure töötuse ja tööturul osalemise madala määra probleemid, peab riik vähendama tööturu jäikust, sealhulgas maksukiilu. Riigi rahanduse kvaliteet ja jätkusuutlikkus on halvenenud. Ettevõtluskeskkond oli jätkuvalt kehv, mis takistas majanduse kiiremat elavdamist. Valitsusel tuleb parandada avaliku sektori juhtimise kvaliteeti, suurendades eelkõige eelarvepoliitilist manööverdamisruumi majanduskasvu hoogustavate kapitaliinvesteeringute jaoks. Lisaks on vaja konkreetseid meetmeid eelarve haldamise raamistiku parandamiseks, et hoogustada privatiseerimist ja parandada ettevõtluskeskkonda.

Bosnia ja Hertsegoviina on konkurentsivõime ja turujõududega toimetuleku saavutamisel alles algusjärgus. Energiaturgude liberaliseerimisel on saavutatud teatavat edu. Riigi konkurentsivõime suurendamiseks tuleb ametiasutustel erilist tähelepanu pöörata strateegilisema lähenemisviisi väljatöötamiseks, et lahendada probleemid koolitus- ja haridussüsteemis, lihtsustada keerulist ekspordimenetlust ja töötada välja transpordi- ja energiastrateegia.

Bosnia ja Hertsegoviina on oma õigusnormide ühtlustamisel **Euroopa standarditega** algusjärgus. Teatav valmisoleku tase on saavutatud riigihangete ja siseturu valdkonnas. Transpordi valdkonnas on riik algusjärgus, kuid transpordipoliitika vastuvõtmine juulis on positiivne samm edasi, mis võimaldab riigil hakata kasu saama ühenduvust käsitlevast tegevuskavast. Siiski on enamikus poliitikavaldkondades vaja veel märkimisväärsed jõupingutusi, et saavutada vastavus ELi *acquis*'ga. See hõlmab finantskontrolle, aga ka statistikat, mille vallas on riik alles algusjärgus. Täitmata prioriteetsete eesmärkide saavutamiseks tuleb teha suuri jõupingutusi. Näiteks tuleb lõpule viia 2013. aasta rahvaloenduse andmete töötlemine ja tulemuste avaldamine. Samuti on vaja edasisi kestvaid jõupingutusi õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimuste, konkurentsi, tööstuse ja VKEde, põllumajanduse, keskkonna- ja kliimamuutuse poliitika, energia, infoühiskonna ja meedia valdkonnas.

Kosovo

Poliitiliste kriteeriumide täitmist mõjutas 2014. aasta juunis toimunud valimistele järgnenud kuuekuuline poliitiline ummikseis, mille tõttu venisid peamised reformid. Ummikseis lõppes detsembris, kui Kosovo Demokraatlik Erakond (PDK) moodustas koalitsiooni Kosovo Demokraatliku Liidu (LDK) ja vähemuserakondadega. Augustis hääletas Kosovo Assamblee

põhiseaduse muutmise poolt, et luua eriasjade kabinetid ja eriasjade prokuratuur, kes tegeleksid Kosovo konflikti ajal ja pärast seda toime pandud raskete piiriüleste ja rahvusvaheliste kuritegude eest süüdistuste esitamisega. Augustis sõlmis valitsus ka Belgradiga tähtsad kokkulepped. Mõlemad otsused nõudsid valitsuselt tugevat poliitilist pühendumist.

Valitsuse ja opositsiooni vaheline vastandumine on suurenenud. Opositsiooni liikmed on osalenud valitsuse vastu suunatud vägivaldaaktides, mille on esile kutsunud valitsuse hiljutine otsus eriasjade kabinettide moodustamise kohta, dialoogikokkulepe Belgradiga ja riigipiiride demarkatsiooni kokkulepe Montenegroga.

Paljud sõltumatud institutsioonid ja reguleerivad asutused on praeguseks oma tegevuse peatanud või nende tegevust mõjutavad negatiivselt viivitused juhatuse liikmete ametissemääramisel. Valitsus ja assamblee peavad mõlemad kiiresti valima nende institutsioonide juhatuste liikmed ja määrama kindlaks nende vastutuse tagamise mehhanismid. Ametissenimetamine peab toimuma kvalifikatsiooni ja kogemuste alusel, mitte aga poliitilise eestkoste alusel. Hiljutine ombudsmani valimine on selles valguses positiivne areng.

Valitsus pöörab suuremat tähelepanu avaliku halduse reformile, mille puhul on saavutatud teatav valmisoleku tase. Tublid edusammud on ette näidata õigusliku ja strateegilise raamistiku edendamise valdkonnas. Suur probleem on endiselt aga avaliku halduse jätkuv politiseerumine. Vastutus peab paranema kõigis halduse valdkondades nõuetekohase järelevalve kaudu. Tuleb vältida valitsusasutuste ülesannete mis tahes kattumist. Parlamendi järelevalve eelarve täitmise üle peab muutuma usaldusväärsemaks ja läbipaistvamaks. Usaldusväärne finantsjuhtimine tuleb tagada kõigis avalik-õiguslikes asutustes.

Kosovo kohtusüsteemi väljatöötamine on algusjärgus. Võeti vastu nelja peamise õigusakti muudatuste pakett, mis on samm edasi kohtusüsteemi moderniseerimise suunas. Praegu aga esineb kohtutes siiski poliitilist sekkumist. Tuleb teha täiendavaid jõupingutusi, et tagada sõltumatus nii seadustes kui ka praktikas, tõkestada korruptsiooni kohtusüsteemis ja võidelda selle vastu, võtta tööle ja koolitada kvalifitseeritud töötajaid ja eraldada piisavaid ressursse.

Kosovo on korruptsioonivastases võitluses algusjärgus. Vaja on põhjalikku ja strateegilist lähenemisviisi, et saavutada reaalseid tulemusi Kosovos laialt levinud korruptsiooni vastu võitlemisel. Kohtulikule vastutusele võtmises ja kohtuotsuste tegemises tuleb saavutada paremaid tulemusi. Kõrgemal tasandil esinevaid korruptsioonijuhtumeid on uuritud harva ja seni ei ole lõplike süüdimõistvate kohtuotsusteni jõutud.

Kosovo on organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses algusjärgus. Teatavaid edusamme on tehtud institutsioonidevahelise koostöö ja õiguskaitseasutuste vahelise teabevahetuse valdkonnas. Organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse valdkonnas on uurimiste ja lõplike süüdimõistvate ostuste arv endiselt väike. Vara konfiskeerimist kohaldatakse harva. Strateegiate ja tegevuskavade taustal ei tohi kaotada silmist vajadust saavutada tegelikke tulemusi Kosovos laialt levinud organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemisel. Kosovo on suurendanud oma jõupingutusi terrorismi vastu võitlemisel, kuid seisab endiselt silmitsi radikaliseerumisega seonduvate probleemidega.

Inimõigusi käsitlevate õigusaktide paketi vastuvõtmine on tugevdanud institutsioonilist ülesehitust; samuti selgitatakse neis eri institutsioonide rolle. Vaja on suuremat poliitilist tähelepanu, et tagada nõuetekohane rakendamine ja lahendada ressursside nappuse probleem. Sõnavabaduse valdkonnas on Kosovo saavutanud teatava valmisoleku taseme. Õiguslik ja institutsiooniline raamistik on endiselt killustunud ja kohati ebatõhus. Riigi ringhääling on poliitiliselt survestatav ja selle rahastamine ei ole jätkusuutlik. Naiste vastu suunatud vägivald ja naiste piiratud õigus omandile takistavad neil oma õigusi kasutada. Puuetega inimeste ja vähemuste hulka kuuluvate isikute, eriti roma, aškali ja egiptuse kogukondade kaitset tuleb märkimisväärselt tugevdada.

Serbiaga suhete normaliseerimise valdkonnas on Kosovo seadnud eesmärgiks rakendada 2013. aasta aprillis saavutatud esimest kokkulepet, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid, ja muid ELi vahendatud dialoogi raames saavutatud kokkuleppeid. Augustis kinnitati lõplikult olulisimad kokkulepped energia, telekomide, serblaste enamusega omavalitsusüksuste liidu/ühenduse loomise ja Mitrovicë/Mitrovica silla kohta. Dialoogi raames saavutati konkreetseid tulemusi ka õiguse, kodanikukaitse integreerimise, sõidukikindlustuse, tollimaksude kogumise ja integreeritud piirihalduse valdkonnas. Samuti toimusid konstruktiivsed arutelud koostöö parandamiseks Kosovost pärit rändevoogudega tegelemiseks. Nende sammudega anti uus hoog suhete normaliseerumise suunas, mõjutades positiivselt ja konkreetset nii Serbia kui ka Kosovo kodanike igapäevaelu.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Kosovo toimiva turumajanduse väljatöötamise algusjärgus. Püsiv kaubanduspuudujääk annab tunnistust nõrgast tootmisbaasist ja rahvusvahelise konkurentsivõime puudumisest. Sõltuvus rahasiiretest ja laialt levinud mitteametlik majandus kahandavad töötamise stiimuleid, mis vähendavad veelgi tööjõuturul osalemise määra ja suurendavad niigi kõrget töötusemäära, mis praegu on 35,3% ja noorte seas 61%. Ebatõhus avalik haldus ja *ad hoc* käsitusviis eelarvepoliitikas kujutavad endast märkimisväärselt eelarveriski. Kosovo peaks tugevdama keskpikka eelarveraamistikku, parandama riigi rahanduse läbipaistvust ja suunama eelarvekulud majanduskasvu hoogustamisele. Samuti peaks Kosovo hoogustama erastamist ja riigi omandisse kuuluvate äriühingute ümberkorraldamist, tõhustama pankroti- ja maksejõuetusmenetlusi ning vähendama sõltuvust tollimaksudest, laiendades riiklikku maksubaasi ja tõhustades maksude kogumist.

Kosovo on alles alustanud suutlikkuse loomist, et tulla toime liidu konkurentsivõime ja turujõududega. Vaja on olulisi reforme, et tagada püsiv energiavarustus ja vähendada jaotuskadusid, vähendada oskustöötajate nappust tööturul ning suunata välismaised otseinvesteeringud ja rahaülekanded tootlikumatesse sektoritesse.

Riigihankeid, statistikat ja finantskontrolli käsitlevate õigusaktide vastavusseviimisel **Euroopa standarditega** on Kosovo veel algusjärgus. Mõnes valdkonnas on õigusaktide vastavusseviimise tase kõrge, kuid rakendamine nõrk. Teatavaid edusamme saavutati riigihangete, eriti keske riigihangete süsteemi käivitamise valdkonnas, kuid probleemid seoses korruptsiooniga on endiselt alles. Finantskontrolli valdkonnas saavutati teatavat edu eelkõige välisauditi puhul. Avaliku sektori sisefinantskontrolli vallas tuleb siiski veel teha märkimisväärsed jõupingutusi nii kogu haldussüsteemis kui ka riigile kuuluvates äriühingutes.

Türgi

Poliitiliste kriteeriumide täitmist mõjutas reformide kiiruse aeglustumine ja pikaleveninud valimised. Lahkuv valitsus tegi jõupingutusi Türgi ELiga ühinemise protsessi hoogustamiseks. Neid korduvaid jõupingutusi pärssis aga asjaolu, et õigusriigi, sõnavabaduse ja kogunemisvabaduse valdkonnas võeti vastu kesksed õigusaktid, mis olid Euroopa standarditega vastuolus. Poliitiline maastik on endiselt lõhenenud.

7. juunil toimunud üldvalimistest võttis osa rekordiline arv inimesi (84 % valimisealisest elanikkonnast), mis on selge märk Türgi demokraatia tugevusest, kusjuures kõik peamised poliitilised erakonnad on uues parlamendis esindatud. Kuid valitsust ei suudetud põhiseadusliku tähtaja piires moodustada ja 1. novembril toimusid kordusvalimised. Valimisi reguleeriva õigusraamistiku peamine ja kohe lahendamist vajav probleem on nõue, et erakonnad peavad parlamenti pääsemiseks saama vähemalt 10 % häältest.

Aruandeperioodil halvenes märgatavalt Türgi julgeolekuolukord. Ametivõimud käivitasid laiaulatusliku terrorivastase sõjalise ja julgeolekukampaania Kurdistani Töölispartei (PKK)

vastu, mis on kantud terroriorganisatsioonide ELi nimekirja ja mis tegutseb nii Türgis kui ka Iraagis. Kurdi küsimuses lahenduse leidmise protsess seiskus vaatamata varasematele positiivsetele arengutele.

10. oktoobril Ankaras tabas Türgit tema lähiajaloo suurim terrorirünnak, mis nõudis ametiühingute ja opositsioonierakondade noorterühmituste korraldatud rahumeeleavaldusele kogunenud paljude meeleavaldajate elu. Seda tõsist kuritegu, mille eesmärk oli destabiliseerida ja kahjustada Türgi demokraatiat, tuleb kiiresti ja läbipaistvalt uurida.

Türgi on mõeldukalt ette valmistatud avaliku halduse reformiks. Türgil on tugev avalik teenistus, samuti on ta seadnud eesmärgiks kasutajakeskse halduse. Kuid põhjalikuma reformi elluviimiseks on vaja uut hoogu. Paralleelse struktuuri vastu võitlemisel valmistasid muret hiljutised vallandamised ja üleviimised madalamale ametikohale.

Kodanikuühiskond on püsinud aktiivsena ja arvukuselt suurenenud ning osaleb avaliku elu paljudes valdkondades, kuid kogunemisvabaduse piirangud on endiselt tõsine probleem.

Türgi kohtusüsteemis on saavutatud teatav valmisoleku tase. Kohtute sõltumatust ja võimude lahususe põhimõtet on kahjustatud ning kohtunikud ja prokurörid on sattunud tugeva poliitilise surve alla. Valitsuse kampaaniat riigis valitseva väidetava paralleelse struktuuri vastu viidi aktiivselt ellu, kuid see avaldas kohati mõju kohtute sõltumatusele. Kohtute sõltumatuse taastamiseks ja tagamiseks tuleb teha märkimisväärsed jõupingutusi.

Korruptsioonivastases võitluses on Türgi saavutanud teatava valmisoleku taseme, et ennetada korruptsiooni ja võidelda selle vastu. Kuid korruptsioonivastase võitluse tulemused Türgis on ebapiisavad. Korruptsioon on endiselt laialt levinud. Kõrgetasemeliste korruptsioonijuhtumite uurimisel ja nende eest süüdistuste esitamisel on täitevvõimu ebasoovitav mõju endiselt peamine probleem.

Organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemisel on Türgi saavutanud teatava valmisoleku taseme. Finantsuurimisi kasutatakse liiga vähe. Varade ennetavat külmutamist kasutatakse harva ja konfiskeeritud varade osakaal on väike. Andmekaitsealaste õigusaktide puudumine takistab laiemat koostööd ELi asutuste ja liikmesriikidega.

Türgi põhiseadusega on tagatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse. Rakendamine on viimaste aastate jooksul oluliselt paranenud. Siiski esineb märkimisväärsed vajakajäämisi. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist tulenevate õiguste kaitse ja Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika täitmine ei ole täielikult tagatud. Diskrimineerimise vastu võitlemiseks on kiiresti vaja vastu võtta põhjalik raamseadus, mis oleks kooskõlas Euroopa standarditega. Samuti tuleb Türgil tõhusalt tagada naiste, laste ning lesbide, geide, biseksuaalide, trans- ja intersooliste inimeste õigused ja pöörata piisavat tähelepanu haavatavate rühmade, nt romade sotsiaalsele kaasamisele.

Märkimisväärsed tagasilööke esines sõnavabaduse ja kogunemisvabaduse valdkondades. Sisejulgeolekut käsitlevad õigusaktid on vastuolus Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni rikkumise ärahoidmise 2014. aasta märtsi tegevuskava meetmetega, sest nimetatud õigusaktidega antakse õiguskaitseasutustele laialdane kaalutusõigus ilma asjakohase järelevalveta. Pärast seda, kui sõnavabaduse valdkonnas oli mitme aasta jooksul tehtud edusamme, toimus viimase kahe aasta jooksul oluline tagasilangus ning selles valdkonnas on vaid teatav valmisoleku tase. Kui varem oli võimalik arutleda tundlike ja vastuoluliste küsimuste üle vabas keskkonnas, valmistavad praegu muret käimasolevad ja uued kriminaalasjad ajakirjanike, kirjanike ja sotsiaalmeedia kasutajate vastu. Internetti käsitlevasse seadusesse tehtud muudatused, mis kalduvad märkimisväärselt kõrvale Euroopa standarditest, suurendasid valitsuse volitusi blokeerida põhjendamatult paljudel põhjustel sisu ilma kohtumääruseta.

Mais toetas Türgi kõneluste taaslustamist Küprose probleemi lahendamiseks ja väljendas toetust ÜRO peasekretäri erinõuniku jõupingutustele. Türgi jätkuv pühendumus ja konkreetne panus probleemi lahendamisse on väga tähtis. Türgi ei ole siiani täitnud oma kohustust rakendada täielikult ja mittediskrimineerivalt assotsieerimislepingu lisaprotokoll ning ei ole kõrvaldanud kaupade vaba liikumist takistavaid piiranguid, sealhulgas piiranguid otsesele transpordiühendusele Küprosega. Kahepoolsete suhete normaliseerumise valdkonnas Küprose Vabariigiga edu ei saavutatud. Türgi kohta tehtud järeldused, mille üldasjade ja välissuhete nõukogu võttis vastu 11. detsembril 2006 ja Euroopa Ülemkogu kinnitas 14.–15. detsembril 2006, on jätkuvalt kehtivad. Nõukogu otsustas mitte avada läbirääkimisi kaheksa peatüki⁵ puhul, mis on seotud Türgi piirangutega Küprose Vabariigi suhtes. Samuti otsustati, et ühtegi peatükki ei suleta ajutiselt enne, kui Türgi täidab täielikult assotsieerimislepingu lisaprotokoll.

Türgi peab pühenduma ühemõtteliselt heanaaberlike suhete arendamisele ning vaidluste rahumeelsele lahendamisele vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale, pöördudes sealhulgas vajaduse korral Rahvusvahelisse Kohtusse. Sellega seoses väljendas EL veel kord tõsist muret ja soovitas Türgil tungivalt vältida liikmesriikide vastu suunatud mis tahes ähvardusi või tegevust, pingete tekitamist ja tegevust, mis kahjustab heanaaberlikke suhteid ja vaidluste rahumeelset lahendamist.

Majanduskriteeriumide täitmise seisukohast on Türgi majandus hästi edenenud ja seda saab käsitleda toimiva turumajandusena. Majanduskasv on olnud mõõdukas. Türgi pidi jätkuvalt tegelema välise ja sisemise tasakaalustamatuse probleemiga, mille lahendamiseks tuleb muuta rahandus- ja eelarvepoliitikat, aga ka kiirendada ulatuslike struktuurireformide elluviimist. Suure jooksevkonto defitsiidi tõttu oli majandus endiselt haavatav tulenevalt rahapoliitika tingimuste ja riskimeeleolude muutustest. Mis puutub sisenäitajatesse, siis inflatsiooni kasv oli suhteliselt kiire, mis on probleemne makromajandusliku stabiilsuse, ressursside jaotamise ja ümberjaotatava mõju seisukohast. Inflatsioon ületas jälle ametlikku eesmärki, kuid sellele vaatamata vähendas keskpang intressimäärasid. Valitsemissektori võlg on püsinud jätkusuutlikul tasemel, kuid valitsemissektori struktuurne eelarvepositsioon on olnud märkimisväärselt negatiivne. Tööpuuduse määr suurenes veidi ja aasta keskmine oli 9,9%. Struktuurireformide elluviimisel saavutati teatavaid edusamme, näiteks suurenes kooliskäimise määr ja energiaspektori liberaliseerimine. Selliseid reforme tuleb kiirendada, et tõhustada kaupade, teenuste ja tööjõu turu toimimist.

Türgi on ELi konkurentsisure ja turujõududega toimetulekuks saavutatud hea valmisoleku taseme. Erilist tähelepanu tuleb pöörata hariduse kvaliteedile ja soolisele võrdsuslikkusele hariduses. Tuleb teha jõupingutusi, et tagada riigiabi läbipaistvus ja kõrvaldada takistused ja erandid avalike hangete valdkonnas.

Seoses **suutlikkusega võtta liikmesusest tulenevaid kohustusi** on Türgi jätanud oma õigusaktide vastavusseviimist *acquis*'ga, ehkki aeglaselt tempos, ja on saavutanud paljudes valdkondades hea valmisoleku taseme. Türgi on hästi edenenud äriühinguõiguse, finantsteenuste, üleeuroopaliste võrkude ning teadus- ja uurimistöö valdkonnas. Samuti on Türgil hea valmisoleku tase kaupade vaba liikumise, intellektuaalomandi õiguse, ettevõtlus- ja tööstuspoliitika, tolliliidu ja välissuhete alal. Türgi suutis oma jõud kiiresti mobiliseerida, et tegeleda erakorraliste rände- ja varjupaigaprobleemidega. Finantskontrolli valdkonnas on Türgi valmisoleku tase hea. Siiski tuleb teha edasisi märkimisväärsed jõupingutusi avaliku sektori sisefinantskontrolli rakendamiseks kõikidel tasanditel. Riigihangete valdkonnas on Türgi saavutanud vaid mõõduka valmisoleku taseme, sest nõuete vastavusse viimisel esineb märkimisväärsed lünki. Samuti on Türgil mõõdukas valmisoleku tase statistika valdkonnas,

⁵ Kaupade vaba liikumine, asutamisoigus ja teenuste osutamise vabadus, finantsteenused, põllumajandus ja maaelu areng, kalandus, transpordipoliitika, tolliliit ning välissuhted.

kus samuti tuleb teha edasisi märkimisväärseid jõupingutusi. Kõigis valdkondades tuleb rohkem tähelepanu pöörata õigusaktide täitmisele, kusjuures paljudes valdkondades on vaja edasisi märkimisväärseid jõupingutusi õigusaktide vastavusseviimiseks ELi *acquis*'ga.

Viimasel aastal Süürias ja Iraagis toimunud sündmuste tõttu suurenes **pagulaste ja põgenike** arv Türgis veelgi. Pagulaste arv Türgis on praegu maailma suurim, neist ligikaudu 2 miljonit on süürlased. Sellise pagulaste ja põgenike tulvaga toimetulek on Türgi jaoks suur väljakutse, mille lahendamisele on ta suunanud juba 6,7 miljardit eurot.

2. LISA RIIKE KÄSITLEVATESSE IGA-AASTASTESSE ARUANNETESSE TEHTUD MUUDATUSED

I PEAMISED MUUDATUSED

Võrreldes varasemaga on komisjon teinud selle aasta riikide aruannetesse mitmeid muudatusi. Eesmärk on veelgi suurendada aruannetes esitatud hinnangute kvaliteeti ja sidusrühmadele teabeallikaks oleva paketi usaldusväärsust. Uus aruandlusstiil tagab laienemisprotsessi suurema läbipaistvuse. See peaks võimaldama sidusrühmadel reforme paremini kontrollida. Paketti tuleks kasutada ka selleks, et mõõta paremini meie poliitika ja finantsabi tulemusi, aidates sealhulgas kaasa ühinemiseelse abi rahastamisvahendi (IPA II) järelevalvele. Aruanded:

- suurendavad keskendumist praegusele olukorrale, näidates selgemalt seda, millisesse etappi on riigid oma ettevalmistustega jõudnud liikmesuse kriteeriumide täitmiseks. See peaks aitama aruande lugejal edusamme selgemasse konteksti seada;
- annavad suuniseid riikidele selle kohta, millele neil tuleks järgmisel aastal keskenduda. See omakorda tagab edusamme käsitleva edasise aruandluse suurema asjakohasuse ja keskendumise põhiküsimuste lahendamisele ja igale riigile pandud ootustele;
- sisaldavad ühtlustatud aruandlus- ja hindamisskaalasid, mis võimaldavad riike peamistes valdkondades otse võrrelda. Loodame, et selline otsene võrreldavus on reformide hoogustamise stiimuliks.

Keskendumine põhiküsimustele

Aastaruannetesse tehtud muudatustes võetakse arvesse reformide asjakohast järjestamist. 2015. aastal järgitakse aastaruande uut ülesehitust ja selle puhul on tegemist katseprojektiga, mis keskendub praegustele poliitilistele prioriteetidele ja laienemisprotsessis osalevate riikide probleemidele. Sellist uut ülesehitust kasutatakse järgmistes valdkondades:

- o Õigusriik ja põhiõigused (kohtute toimimine, korruptsioon, organiseeritud kuritegevus, sõnavabadus)
- o Majanduskriteeriumid
- o Avaliku halduse reform

- o Eespool esitatuga tihedalt seotud kolm peatükki (riigihanked, statistika, finantskontroll)

Need põhiküsimused on ka peamised valdkonnad, kus töö reformide paremaks võrdlemiseks on hästi käima läinud. Eriti puudutab see küsimusi, kuidas käsitletakse õigusriigi põhimõtet ühinemisläbirääkimiste käigus ja kuidas rakendatakse uut lähenemisviisi kohtusüsteemi ja põhiõigusi käsitlevas 23. peatükis ning õigust, vabadust ja turvalisust käsitlevas 24. peatükis. Selline lähenemisviis seab nende valdkondade reformimise esikohale, tagades nende valdkondadega tegelemise ühinemisprotsessi varases etapis. See annab riikidele maksimaalse ajavaru, et saavutada enne ühinemist konkreetseid tulemusi, mis tagavad reformide jätkusuutlikkuse.

Sama kehtib ka majanduse juhtimise kohta, kus rakendatakse komisjoni 2014. aasta ettepanekuid. Kõik riigid on vastu võtnud majandusreformikavad, mida on arutatud ministrite tasandil ja mille kohta võeti vastu ühised soovitusel mais 2015. Samuti on see asjakohane avaliku halduse reformiga seonduva töö puhul. Töö selles valdkonnas on hoogustunud: lõplikult vormistati ELilt ja OECD-lt (SIGMA) saadud avaliku halduse reformi põhimõtted, mille alusel peaksid avaliku halduse reformid toimuma.

Komisjon analüüsib käesoleva aasta katseprojekti tulemusi ja teavitab edasistest muudatustest, mis võivad olla vajalikud. Samuti uurib komisjon seda, kuidas laiendada tulevast aruannetes uuendatud lähenemisviisi kohaldamist ka muude valdkondade suhtes. Selle puhul tuleks arvestada vajadusega tagada reformide/vastavusseviimise asjakohane järjestus, võttes arvesse laienemisprotsessis osalevate riikide ebapiisavat haldussuutlikkust ja pidevat vajadust keskenduda põhiküsimustele. Majanduse valdkonnas kaalub komisjon kahe Kopenhaageni majanduskriteeriumi⁶ hindamisel kasutatavate alamkriteeriumide ja parameetrite täpsustamist, võttes samuti arvesse laienemisprotsessis praegu osalevate riikide erinevaid probleeme ja eripärasid võrreldes viienda laienemisega, kui majanduse alamkriteeriumid välja töötati.

Hindamisskaala

Igas katsevaldkonnas hinnatakse tegelikku olukorda ja edusammude taset viieastmelise standardse hindamisskaala alusel.

Olukorda käsitlevas aruandes kasutatavad viis terminit on järgmised:

<i>Algusjärg – Teatav valmisoleku tase – Mõõdukas valmisoleku tase – Hea valmisoleku tase – Hästi edenenud</i>

Viimase 12 kuu jooksul tehtud edusamme käsitlevas aruandes kasutatavad viis terminit on järgmised:

<i>Tagasilangus – Edusammud puuduvad – Teatavad edusammud – Suured edusammud – Väga suured edusammud</i>

⁶ Nende kriteeriumide kohaselt peab riigil olema toimiv turumajandus ning suutlikkus toime tulla Euroopa Liidu konkurentsi ja turujõudude survega.

Nendes aruannetes esitatakse üks hinnang olukorra ja üks igas katsevaldkonnas tehtud edusammude kohta. Nende hinnangute aluseks on põhjalik analüüs katsevaldkonna iga alamrubriigi alla kuuluva konkreetse olukorra kohta. Alamrubriike selgitatakse allpool. Erilist tähelepanu pööratakse rakendamise tähtsusele ja iga valdkonna konkreetsetele tulemustele. Seega antakse üldhinnangus nendele valdkondadele rohkem kaalu kui õiguslikule ühtlustamisele ja institutsioonilisele raamistikule.

Teabe kogumise tõhustamine

Riike käsitleva teabe kättesaadavus põhiküsimuste lahendamise varases etapis on üldjuhul halvem kui edasistes etappides. Reformidega seonduvate probleemide paremaks mõistmiseks kavatseb komisjon suurendada osalemise määra ja teabe kogumist kõigilt riikidelt. Seda tehakse selliste olemasolevate mehhanismide nagu TAIEXi süsteemsema kasutamise kaudu, nt sagedasemad ja paremini suunatud vastastikused hindamissioonid liikmesriikide ekspertidega. Teabe tõhusamaks kogumiseks kasutatakse ka asjakohaseid foorumeid, nt stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames peetavad koosolekud, kõrgetasemelised dialoogid ja tehnilised konsultatsioonid.

II KATSEVALDKONNAD

➤ KOHTUSÜSTEEMI TOIMIMINE

Riikidel on vaja kaugeleulatuvaid kohtureforme, mis tuleb teostada eesmärgiga tagada sõltumatu ja tõhus kohtusüsteem, mis suudab tagada õiglase kohtuliku arutamise, kus kohtunikud on erapooletud, vastutavad ja ei allu poliitilisele ega muule survele ning määratakse ametisse ja edutatakse vastavalt tulemustele. Kohtusüsteemi reformistrateegiad peavad olema usaldusväärsed, stabiilsed ja tõhusalt elluviidavad. Põhiseaduslikud ja õiguslikud tagatised on olulised täieliku sõltumatuse tagamiseks. Kohtu- ja prokuratuurinõukogudel peavad olema kõik võimalused, et nad saaksid täielikult täita oma juhtorgani ülesannet, tagades seejuures nende sõltumatuse ja vastutuse. Meetmed õigusemõistmise kvaliteedi ja tõhususe tagamiseks hõlmavad tegelemist kohtuasjade suure kuhjumise probleemi ja ebajärjepideva kohtupraktikaga ning kohtuotsuste nõuetekohase jõustamise tagamist. Kohtukultuuri on vaja muuta selliselt, et senisest enam keskendutaks kodanikele teenuse osutamisele.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse kohtusüsteemi puhul järgmisi alapunkte:

Strateegiline raamistik ja eelarve

Hinnatakse seda, kui võrd riik suudab tõhusalt välja selgitada puudujäägid ja töötada välja sidusa nägemuse nende lahendamiseks, sealhulgas reformide järjestus, vastutavad organid ja nende pädevus, reaalse eelarve ja järelevalvemehhanismi olemasolu.

Kohtusüsteemi juhtimine

Hinnatakse kohtu- ja prokuratuurinõukogude toimimist ning nende koosseisu ja valimiskriteeriumidega seonduvaid küsimusi (segakoosseis või mitte, valik kolleegide hulgast jms), aga ka sõltumatust, pädevust, menetluseeskirju, vastutust, läbipaistvust ning piisava eelarve ja töötajate olemasolu.

Sõltumatus

Hinnatakse õiguslikke tagatise ja kaitsemeetmeid ning nende järgimist praktikas, samuti kohtuasjade jaotamist kohtunike vahel ja kohtunike eluaegse ametiga seonduvaid küsimusi.

Vastutus

Hinnatakse selliseid küsimusi nagu eetikakoodeksid, sõltumatust käsitlev koolitus, varadeklaratsioonide süsteemid ja nende kontrollimise viisid, sõltumatute kontrolliasutuste töö, tõhusa distsiplinaarmenetluse ulatus, kui selleks on vajadus.

Professionaalsus ja pädevus

Hinnatakse kohtuametnike töölevõtmise, valiku, ametissenimetamise, edutamise ja hindamise süsteeme, samuti nende ametialast arengut ja koolitust.

Kohtusüsteemi kvaliteet

Hinnatakse koolitamise soodustamist, kohtute tegevuse, eelarve ja ressursside järelevalvet ja hindamist, info- ja sidetehnoloogiate kättesaadavust ja kasutamist, vaidluste kohtuvälise lahendamise meetodeid, kohtupraktika järjepidevust ja seda, kas sellest üldsust teavitatakse.

Tõhusus

Hinnatakse kohtumenetluste pikkust, lõpuleviidud kohtumenetluste määra, kohtuasjade kuhjumist, seadustike läbivaatamist/muutmist, kohtuvõrgu/kohtustruktuuride moderniseerimist, inimressursside strateegiate olemasolu, tugipersonali olemasolu jne.

➤ VÕITLUS KORRUPTSIOONI VASTU

Kõigis laienemisprotsessis osalevates riikides tuleb kehtestada tugevamad raamistikud, et ennetada korruptsiooni ja võidelda selle vastu. Sellistes haavatavates valdkondades nagu riigihanked ning erastamine juhib korruptiivne käitumine jätkuvalt niigi nappe vahendeid eelarvest kõrvale, mõjutades nii negatiivselt ettevõtlust ja investeerimiskeskonda, mis vajab arenguks õiguskindlust. Hinnates teatavaid avalikke teenuseid, nagu haridus ja tervishoiuteenused, mõjutab korruptsioon otseselt ka kodanikke. Vaja on tõhusat kontrolli erakondade ja valimiskampaaniate rahastamise ning huvide konfliktide haldamise üle. Läbipaistvus riigi rahaliste vahendite kasutamises ja üldsuse juurdepääs teabele on ennetavad vahendid, mida tuleks täielikult ära kasutada.

Vaja on ennetavamalt, hästi koordineeritud ja tõhusat õiguskaitset, tagamaks, et korruptsioonijuhtumeid, sealhulgas kõrgemal tasemel aset leidvaid korruptsioonijuhtumeid, uuritakse nõuetekohaselt, nendega seoses esitatakse süüdistus ning määratakse karistus, sealhulgas arestitaks ja konfiskeeritaks varad. Selles valdkonnas on vaja saavutada konkreetseid tulemusi. Andmekogumise ja juurdepääsu tõhustamine on vajalik läbipaistvuse parandamiseks ning korruptsioonivastase poliitika rakendamise järelevalve toetamiseks.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse korruptsioonivastase võitluse puhul järgmisi alapunkte:

Strateegiline raamistik

Selle raames hinnatakse, kas põhjalikud strateegiad ja usaldusväärsed tegevuskavad on kehtestatud, kas need on piisavad peamiste probleemide lahendamiseks ja kas nende suhtes kohaldatakse nõuetekohast eelarvestamist, samuti piisavate järelevalvemehhanismide ja haavatavate sektorite suhtes kohaldatavate spetsiaalsete valdkondlike tegevuskavade olemasolu.

Õiguslik raamistik

Hinnatakse vajadust selgete ja põhjalike ning ÜRO korruptsioonivastase konventsiooniga kooskõlas olevate õiguslike määratluste järele, vastavuse saavutamist Euroopa Nõukogu / GRECO soovitustega, erakondade rahastamist käsitlevaid selgeid eeskirju ja hoiatava mõjuga karistusi, huvide konflikte, vara deklareerimist ja teabele juurdepääsu, aga ka riigiametnike personalipoliitikat ja rikkumisest teatajate kaitset.

Institutsiooniline raamistik – ennetamine

Hinnatakse sõltumatute korruptsioonivastase võitluse asutuste ja ennetusalastele õigusnormidele vastavuse järelevalveta tegelevate asutuste olemasolu ja nende asutuste töökohtade täitmise, töötajate koolitamise, eelarve ja sõltumatuse küsimusi; eetikakoodeksite olemasolu, sisekontrolli ja auditiasutuste rolli ja teadlikkust suurendavat tegevust.

Institutsiooniline raamistik – tõkestamine

Hinnatakse õiguskaitseasutuste volitusi ja sõltumatust, nende spetsialiseerumise astet, politsei ja prokuratuuri vahelist koostööd, hoiatava mõjuga karistuste kohaldamist, turvalist sidet ja andmebaase ning immuniteti käsitlevaid sätteid.

Tulemused

Hinnatakse uurimiste arvu ja laadi, korruptsioonijuhtumite, sh kõrgel tasemel aset leidnud juhtumite eest vastutusele võtmist ja nende eest lõplikku süüdimõistmist, varade konfiskeerimise ulatust, tegutsemist huvide konflikti korral, varadeklaratsioonide kontrollimist, erakondade rahastamise eeskirjade rikkumisi, teabele juurdepääsu jne.

➤ VÕITLUS ORGANISEERITUD KURITEGEVUSE VASTU

Organiseeritud kuritegevuse (ja korruptsiooni) vastane võitlus on kuritegevuse poliitilisse, õigus- ja majandussüsteemi sissetungi tagasilöömisel otsustava tähtsusega. Õiguskaitseasutustele ja prokuratuuridele tuleb organiseeritud kuritegevusega võitlemiseks ning selle eest karistamiseks tagada tõhusad õigus- ja uurimisvahendid ning proaktiivne uurimine. Oluliselt tuleb parandada suutlikkust teha koostööd keerukates finantsuurimistes ning võitluses rahapesuga. Samuti nõuavad paremat spetsialiseerumist uued ohud, nagu küberkuritegevus ja terrorism. Kuritegeliku vara konfiskeerimine aitaks tõhusalt kuritegelikke võrgustikke lammutada. Seletamatu jõukusega võitlemiseks tuleks samuti kaaluda ebaseadusliku rikastumise kriminaliseerimist. Lisaks on vaja hästi toimivat tunnistajakaitset.

Kuritegevuse ja organiseeritud kuritegelike rühmituste piiriülene iseloom eeldab paremat piirkondlikku ja rahvusvahelist koostööd, mis hõlmab tõhusamat reageerimist liikmesriikide taotlustele teha politsei- ja kohtualast koostööd. Samuti tuleb jätkata operatiivkoostööd asjaomaste Euroopa Liidu ametitega, eelkõige Europol, Eurojusti ja Frontexiga.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise puhul järgmisi alapunkte:

Strateegiline raamistik

Hinnatakse laiahaardelise ja usaldusväärse strateegia olemasolu, mis annaks riskianalüüsil tugineva strateegilise ülevaate organiseeritud kuritegevusest, samuti konkreetseid kuriteoliike või finantsuurimisi käsitlevaid mis tahes muid strateegiaid.

Õiguslik raamistik

Hinnatakse nõuetekohase kriminaalmenetluse seadustiku olemasolu ja kriminaalkodeksi vastavust liidu *acquis*'le (inimkaubandus, narkootikumid, küberkuritegevus, lapsporno).

Institutsiooniline raamistik

Hinnatakse politseiametnike arvu, nende koolitamist ja professionaalsust, aga ka õiguskaitse, sealhulgas prokuratuuri, rahvusvahelise koostöö, kriminaaltulu jälitamise talituse, tunnistajakaitstesüsteemide ja politsei järelevalveorganite spetsialiseerumist.

Operatsioonivõime (tulemused)

Hinnatakse uurimiste arvu ja laadi, organiseeritud kuritegevuse eest vastutusele võtmist ja lõplikku süüdimõistmist, sealhulgas seda, mil määral on meetmed suunatud kuritegelikele organisatsioonidele (mitte vaid üksikisikutele), ja varade konfiskeerimise ulatust, sidesüsteeme, andmebaase, töötajaid ja varustust, juurdluste salastatust ja rahapesuvastast tegevust.

➤ SÕNAVABADUS

Sõna- ja meediavabaduse õigusraamistik on laienemisprotsessis osalevates riikides suures osas paigas ja meediamaaistik on üldiselt pluralistlik. Kuid sõna- ja meediavabaduse olukord on endiselt suur probleem ja see on mõnedes riikides viimasel ajal halvenenud. Mõnedes riikides põhjustab hirmu ja tsensuuri pidev ajakirjanike vastu suunatud vägivald ja nende ähvardamine, samuti jätavad soovida ametiasutuste tulemused süüdlaste kindlakstegemisel ning asjakohasel karistamisel, aga ka nende poliitiline tahe seda teha. Mõned valitsused aitavad ise kaasa sellise õhustiku loomisele, kus valitsuse poliitika suhtes kriitilisi ajakirjanikke hakatakse süüdistama, mis omakorda tekitab enesetsensuuri. Kuigi laimamine on dekriminaliseeritud, jätkub ajakirjanike vastu kohtumenetluste algatamine. Riigivõimu kuritarvitamise vältimiseks tuleb kohtusüsteemi arendada ja kohtunikonda koolitada.

Suur probleem on valitsuse sekkumine meediavabadusse. Avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide poliitilise ja finantsilise sõltumatuse tagamiseks tuleb teha suuremaid jõupingutusi, et tugevdada reguleerivaid ameteid ning toetada toimivat meedia eneseregulatsiooni. Samuti tuleb võidelda meediale avalduva mitteametliku majandusliku survega, seda muu hulgas meediakanalite omandilise kuuluvuse läbipaistvamaks muutmise, vältides omandi liigset kontsentreerumist ning koostades riiklikke reklaamihankeid käsitlevaid läbipaistvaid eeskirju.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse sõnavabaduse valdkonnas järgmisi alapunkte⁷:

Ajakirjanike hirmutamine

Hinnatakse politsei ja õigusasutuste võetavaid järelmeetmeid seoses füüsiliste rünnakutega ajakirjanike vastu ja nende ähvardamisega. Samuti hinnatakse ajakirjanike meelevaldse vahistamise küsimust ja poliitikute väljaütlemisi, millel võib olla ajakirjanikke pärssiv mõju ja mis võivad kaasa aidata tugeva enesetsensuuri tekkimisele.

Õiguskeskond

Hinnatakse laimu, pühaduseteotust, vihakõnet, kõlblust ja riigi julgeoleku kaitset võrguvälises ja internetimeedias, ajakirjaniku elukutse reguleerimist ja teabe juurdepääsu piiranguid.

Rakendamine/institutsioonid

Hinnatakse õigusnormide järjepidevat kohaldamist ja meediat reguleerivate sõltumatute ametiasutuste tööd. Samuti hinnatakse internetile ja operaatorite tegevusele piirangute seadmist, intellektuaalomandi käsitlemist, õigust eraelu puutumatusse ja andmekaitse-eeskirju.

Majandustegurid

Hinnatakse meedia mitmekesisust, meediakanalite omandilist kuuluvust, avaliku sektori rahaliste vahendite kasutamist meediasektoris, riigi ringhäälingu rahastamist, valitsuse rahastatud reklaami ja selle mõju meediale.

Kutseliidud ja töötingimused

Hinnatakse kutseühendusi, ajakirjanike kollektiive, samuti nende tööhõiveseisundit ja töötingimusi.

➤ AVALIKU HALDUSE REFORM

Avaliku halduse reformi eesmärk on edendada läbipaistvust, vastutustunnet ja tõhusust ning keskenduda rohkem kodanike ja ettevõtjate vajadustele. Inimressursside nõuetekohane haldamine, parem poliitika kujundamine, koordineerimine ja arendamine, kindlad haldusmenetlused ning tõhustatud avaliku sektori finantsjuhtimine, sealhulgas tulude haldamine ja kogumine, on riigi toimimise ja ELiga integreerumiseks vajalike reformide rakendamise seisukohast väga olulised. Riigid peavad suurendama oma jõupingutusi, et tõhustada siseriiklikele strateegiatele toetudes avalikku haldust selle kõigil tasandil. Laienemisprotsessis osalevate riikide ees seisvaid probleeme arvesse võttes suurendab komisjon oma toetust ühinemisprotsessis vajalike haldusstruktuuride loomisele ja suutlikkuse suurendamisele. Komisjon pöörab laienemisprotsessi käigus erilist tähelepanu avaliku halduse reformile, luues sealhulgas Lääne-Balkani riikidega töörühmad, mis on põhiline platvorm, kus avaliku sektori reformiga seonduvat edasi arendatakse. Nende töö tulemused tuleks läbi vaadata stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu nõukogus/komitees, keskendudes

⁷ Peamisi küsimusi käsitletakse ka dokumendis „Suunised ELi toetuse osutamiseks meediavabadusele ja meedia integreerimisele kandidaatriikides aastatel 2014–2020” (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/elarg-guidelines-for-media-freedom-and-integrity_210214.pdf).

struktureeritumale poliitilisele arutelule avaliku halduse reformiga seotud peamistes küsimustes.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse avaliku halduse reformi valdkonnas järgmisi alapunkte:

Strateegiline raamistik

Hinnatakse poliitilist pühendumist reformiprotsessile, sealhulgas poliitilist juhtimist, tehnilist kooskõlastamist ja järelevalvet rakendamise üle.

Poliitika arendamine ja kooskõlastamine

Hinnatakse kooskõlastamist valitsuses, ministeeriumide vahel, poliitika arendamist ja finantsanalüüsi.

Avalik teenistus ja inimressursside juhtimine

Hinnatakse avaliku teenistuse korraldust ja toimimist, sealhulgas depolitiseerimist, tulemuspõhist värbamist ja edutamist, koolitamist ja selle professionaalsemaks muutmist.

Vastutus

Hinnatakse haldamise läbipaistvust, sealhulgas juurdepääsu teabele ning haldusliku ja õiguskaitse saamise võimalust.

Teenuse osutamine

Hinnatakse kodanikele ja ettevõtjatele osutatavate teenuste, sealhulgas haldusmenetluste ja e-valitsuse teenuste parandamist.

Avaliku sektori finantsjuhtimine

Hinnatakse riigi rahanduse ja kogu eelarveprotsessi juhtimist mitmeaastaste avaliku sektori finantsjuhtimise programmide koostamise ja rakendamise kaudu ning vastava poliitikadialoogi pidamist komisjoni ja rahvusvaheliste finantsinstitutsioonidega.

➤ MAJANDUSLIKUD KRITEERIUMID

ELiga ühinemiseks nõutavad Kopenhaageni majanduskriteeriumid näevad ette järgmise: 1) toimiv turumajandus ning 2) suutlikkus toime tulla Euroopa Liidu konkurentsi ja turujõudude survega. Mõlema kahe majanduskriteeriumi puhul jälgib komisjon mitmeid allkriteeriume, mida täpsustati paketi Agenda 2000 raames, mis võeti vastu 1997. aastal nende riikide ELiga ühinemise ettevalmistamiseks, kes ühinesid ELiga aastatel 2004–2007.

Toimiv turumajandus eeldab:

- üksmeele olemasolu majanduspoliitika tähtsamates küsimustes;
- makromajanduslikku stabiilsust (sealhulgas hinnastabiilsus, riigi rahanduse ja maksebilansside jätkusuutlikkus);
- turujõudude vaba sekkumist (sealhulgas hindade ja kaubanduse liberaliseerimine);

- vaba turulepääsu ja turult lahkumist (sealhulgas ettevõtete asutamise / pankroti küsimused) ja
- nõuetekohast õigussüsteemi (sealhulgas omandiõiguste süsteem, õigusnormide/lepingute rakendatavus) ja piisavalt arenenud finantssektorit.

Teine majanduskriteerium hõlmab suutlikkust toime tulla Euroopa Liidu konkurentsi ja turujõudude survega. Selleks on vaja, et kandidaatriikide majanduse konkurentsivõime oleks riigi ühinemisel ELiga vähemalt minimaalsel tasemel, mistõttu see kriteerium oma olemuselt tulevikku vaatav.

Konkurentsivõime ELis eeldab:

- toimiva turumajanduse olemasolu;
- piisava inim- ja füüsilise kapitali olemasolu (sealhulgas haridus, teadus ja infrastruktuur);
- asjakohaseid valdkondlikke ja ettevõtlusstruktuure (sealhulgas ettevõtete ümberkorraldamine, sektorites toimuvad muutused, VKEde roll);
- riigi piiratud mõju konkurentsivõimele (sealhulgas kaubanduspoliitika, konkurentsipoliitika, riigiabi, VKEdele antav toetus jne) ja
- kaubanduse ja investeeringute piisavat integreerimist ELiga.

Nende allkriteeriumide puhul ei ole tegemist kontrollnimekirjaga, mille alusel vastavust hinnata. Majanduskriteeriumide täitmine eeldab põhjalikke ja kestvaid struktuurireforme, mille elluviimiseks kulub aega. See omakorda rõhutab, kui tähtis on saavutada reformide rakendamisel häid tulemusi, mis näitaksid, et majandustegevuses osalejate ootused ja käitumine on alaliselt ja pöördumatult muutunud.

➤ 5. peatükk: RIIGIHANKED

Riigihankeid käsitlev *acquis* põhineb ELi lepingu sellistel üldistel põhimõtetel nagu võrdne kohtlemine, mittediskrimineerimine, proportsionaalsus ja läbipaistvus. ELi direktiivid hõlmavad avaliku sektori hankijate kohaldatavaid riigihankemenetlusi nn klassikalises sektoris ja kommunaalteenuste sektori üksustes ning kontsessioone. Lisaks kohaldatakse kaitse ja julgeoleku valdkonnas spetsiifilist ELi direktiivi. Samuti kohaldatakse direktiivi riigihankelepingute sõlmimise läbivaatamise korra kohta, mida täiendavad muud tehnilised õigusaktid.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse riigihangete valdkonnas järgmisi alapunkte:

Õigusaktide ELi *acquis*'ga vastavusse viimine

Hinnatakse riigihankeid reguleerivate õigusaktide (sealhulgas kontsessioonid) vastavusse viimist *acquis*'ga, lähtudes võrdse kohtlemise, mittediskrimineerimise, proportsionaalsuse ja läbipaistvuse põhimõtetest, ja nende nõuetekohast jõustamist.

Institutsiooniline raamistik

Hinnatakse keskse institutsioonilise ja haldussuutlikkuse tagamist, et tõhusalt välja töötada riigihangete poliitika, seda ellu viia ja selle üle järelevalvet teha, aga ka eraldi sellise institutsiooni tagamist, kes vastutab riigihankemenetluste õigusliku läbivaatamise eest.

Jõustamisalane suutlikkus

Hinnatakse selle tagamist, et avaliku sektori hankijatel ja üksustel on asjakohane suutlikkus ning praktilised suunised ja vahendid riigihanketsükli professionaalse juhtimise tagamiseks.

Rakendamine ja jõustamisalane suutlikkus

Hinnatakse selle tagamist, et riigihanketoimingud on vastavuses kehtivate õigusaktide ja aluspõhimõtetega, tagades samas avaliku sektori rahaliste vahendite kõige tõhusama kasutamise ning kasutades ajakohaseid hanketehnikaid ja -meetodeid. Riikidel soovitatakse luua süsteemid riigihankemenetluste jälgimiseks alates hankemenetluse algetapist kuni lepingu sõlmimiseni. See võimaldaks iga etappi paremini kontrollida, sealhulgas välja selgitada, kus esineb olulisi kõrvalekaldeid võrreldes algselt vastuvõetud pakkumusega.

Tõhusad õiguskaitsevahendid

Hinnatakse õiguskaitsevahendite süsteemi vastavusse viimist *acquis*'s ettenähtud sõltumatus, aususe ja läbipaistvuse standarditega, aga ka selle tagamist, et kaebusi ja karistusi menetletakse kiiresti ja pädevalt.

➤ 18. peatükk: STATISTIKA

Statistika valdkonna *acquis* näeb ette statistikasüsteemi, mis põhineb sellistel põhimõtetel nagu ametialane sõltumatus, erapooletus, usaldusväarsus, kvaliteet, läbipaistvus, üksikandmete konfidentsiaalsus ja ametliku statistika levitamine. Need põhimõtted on sätestatud Euroopa statistika tegevusjuhises. Riiklikud statistikaametid tegelevad statistilise teabe meetoodika, koostamise ja levitamisega. *Acquis* hõlmab meetoodikat, klassifitseerimist ja andmete kogumise menetlusi eri valdkondades, nagu makromajanduslik statistika, sotsiaalstatistika, ettevõtlusstatistika, põllumajandusstatistika ning keskkonna- ja energiastatistika. Ülevõtmine riiklikku õigusesse ei ole vajalik, sest enamik *acquis*'t on määruste vormis.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse statistika valdkonnas järgmisi alapunkte:

Statistiline infrastruktuur

Hinnatakse statistikaõigust, riiklike statistikaametite ressursse, riikliku statistikasüsteemi koordineerimist, Euroopa statistika tegevusjuhendi rakendamist, klassifikaatoreid ja registreid.

Makromajanduslik statistika

Hinnatakse rahvamajanduse iga-aastast ja kvartaalset arvepidamist, sealhulgas valitsemissektori finantsstatistikat ja sektoriaalset arvepidamist, hinnastatistikat, kaubandusstatistikat, välismaiste tütarettevõtete statistikat, välismaiseid otseinvesteeringuid, avaliku ja erasektori partnerlusi, regionaalset arvepidamist ja maksebilanssi.

Ettevõtlusstatistika

Hinnatakse struktuurstatistikat ja lühiajalist ettevõtlusstatistikat ning turismi, transporti, energiat, teadus- ja arendustegevust, innovatsiooni ja infoühiskonda käsitlevat statistikat.

Sotsiaalstatistika

Hinnatakse tööturгу, sealhulgas tööhõive/töötus, tervis, haridus, demograafia, elukvaliteet, sotsiaalkaitse, rahvaloendus.

Põllumajandusstatistika

Hinnatakse looma- ja taimekasvatustoodangut, põllumajandushindasid, põllumajanduse arvepidamist, põllumajandusettevõtete struktuuri, põllumajandusloendust.

Keskkonnastatistika

Hinnatakse jäätmeid, vett, keskkonnakaitset, keskkonnavalast arvepidamist, õhusaastet jne.

➤ **32. peatükk: FINANTSKONTROLL**

Selles peatükis käsitletakse eelkõige rahvatulu ja riiklike kulutuste usaldusväärse finantsjuhtimise tagamist kooskõlas rahvusvaheliste raamistike, standardite ja Euroopa hea tavaga. See peatükk hõlmab kogu avalikku sektorit, sealhulgas kohalike omavalitsuste tasandit, ning on seega avaliku halduse reformiga otse seotud.

Selle peatüki *acquis* on seotud õiguslike ja institutsiooniliste meetmete vastuvõtmise ja rakendamisega kooskõlas rahvusvaheliste ja ELi nõuetele vastavate põhimõtete, standardite ja meetoditega, mida tuleks kohaldada kogu avaliku sektori sisekontrollisüsteemide ja väliskontrolli standardite suhtes, mille on määratlenud Kõrgeimate Kontrolliasutuste Rahvusvaheline Organisatsioon (INTOSAI). Täpsemalt nõutakse *acquis*'s tõhusa, tulemusliku ja läbipaistva finantsjuhtimise ja kontrollisüsteemi olemasolu, funktsionaalselt sõltumatu siseauditi olemasolu, meetodite ja standardite kesket ühtlustamist, vajalikke riiklike struktuure ja funktsionaalselt, institutsiooniliselt ja finantsiliselt sõltumatut riiklikku auditeerimisasutust, et auditeerida avaliku sektori vahendeid. See peatükk hõlmab ka ELi finantshuvide kaitset ja ELi rahaliste vahenditega seotud pettuste vastast võitlust käsitlevat *acquis*'d, aga ka euro võltsimise eest kaitsmise mittekarakteristlikke aspekte.

Iga riigi konkreetse olukorra hindamiseks käsitletakse finantskontrolli puhul järgmisi alapunkte:

Avaliku sektori sisefinantskontroll

Hinnatakse avaliku sektori sisefinantskontrolli rakendamist kõikjal avalikus sektoris; avaliku sektori sisefinantskontrolli mitmeaastase strateegia sidumist riikliku finantsjuhtimise strateegiaga, aga ka selle rakendamist, järelevalvet, aruandlust ja poliitilist tahet. Tuleks luua siseauditi ühtlustamisüksus, millel on ulatuslik õiguslik alus, piisavalt töötajaid ja haldusvõimekust ning kes annaks metoodilisi suuniseid ja kooskõlastaks arengusuundumusi. Muud küsimused hõlmavad finantsjuhtimise ja -kontrolli ning siseauditi tulemusi ning nende kvaliteedi iga-aastaseid kontrole.

Õigusraamistik peaks hõlbustama juhtide vastutuse arendamist kooskõlas õigusraamistikuga, mida kohaldatakse tsiviil- ja avaliku teenistuse korralduse ja organisatsiooniliste struktuuride suhtes. Tuleb tagada finantsjuhtimise ja -kontrolli põhiaspektide järgimine. Kõikjal avalikus sektoris tuleb luua siseauditi funktsioon ja tagada vastavate ametnike piisav arv.

Välisaudit

Hinnatakse riikliku auditeerimisasutuse sõltumatuse tagamist põhiseaduses ja asjaomastes õigusaktides kooskõlas INTOSAI standarditega, institutsioonilist suutlikkust auditiülesannete täitmiseks, kohustust tagada finants- ja tulemusauditite kvaliteet ning võtta meetmeid välisauditi mõju tagamiseks, sealhulgas süstemaatiline parlamentaarne järelevalve auditi tulemuste üle.

ELi finantshuvide kaitse

Hinnatakse õigusaktide vastavusseviimist Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse konventsiooni ja muu asjakohase *acquis*'ga, piisava haldussuutlikkusega riikliku pettustevastase koordineerimistalituse (AFCOS) loomist, koostööd komisjoniga, sealhulgas komisjoni kohapealsete missioonide käigus, aga ka struktuure eeskirjade eiramise juhtumitest ja pettusekahtlustest teatamiseks.

Euro kaitsmine võltsimise eest (mittekaristuslikud aspektid)

See hõlmab rahavõltsimise vastu võitlemise 1929. aasta rahvusvahelise konventsiooni ratifitseerimist, riiklike õigusaktide vastavusseviimist *acquis*'ga, haldusstruktuure ja -suutlikkust tehniliste analüüside tegemiseks ja võltsitud raha liigitamiseks ning rahvusvahelist koostööd.

3. LISA TÄHTSAMAD STATISTILISED ANDMED

Montenegro	Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik	Albaania	Serbia	Türgi	Bosnia ja Hertsegoviina	Kosovo *	EL 28
------------	---	----------	--------	-------	----------------------------	----------	-------

STATISTILISED ANDMED (18. september 2015 kandidaatriikide või potentsiaalsete kandidaatriikide puhul ja 1. september 2015 EL 28 puhul)

Rahvaarv	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Rahvaarv kokku (tuhandetes)	1)	620,9	621,5	2 062,3	2 065,8	2 898,8e	2 895,9e	7 183,9e	7 149,2e	75 627	76 668	3 831,6e	3 827,3e	1 820,6e	1 804,9e	505 115p	506 881ep
15–64aastaste osakaal kogu rahvaarvus (%)		68,1	68,1	71,0	70,8	68,5	68,8	68,1	67,6	67,6	67,7	67,8e	67,8e	0,1	0,1	66,2p	65,9bep
Loomuliku iibe üldkordaja (1 000 elaniku kohta)		2,5	2,4	1,9	:	5,3	5,2	-4,8	-4,9	12,1	12,2	-1,3	-1,5p	11,9	13,3	0,2ep	0,3ep
Eeldatav eluiga sünnimomendil, mehed (aastat)		74,1	73,9	73,2	:	76	76,4	72,5	72,6	74,7e	74,8e	73,7e	73,7e	74,2	74,2	77,8	:
Eeldatav eluiga sünnimomendil, naised (aastat)		79,0	78,9	77,2	:	80,3	80,3	77,7	77,7	79,2e	79,3e	78,8e	78,8e	79,4	79,5	83,3	:

Sisemajanduse koguprodukt	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Sisemajanduse koguprodukt																	
jooksevhindades (miljardites eurodes)	7) 8)	3,3	3,4p	8,1p	8,5e	9,6p	10,0p	34,3	33,1e	620,7	601,3	13,7	13,9	5,3	:	13 521	13 920
elaniku kohta (eurodes)	7) 8)	5 356	5 436p	3 930p	4 127s	3 323p	3 440p	4 781	4 635e	8 161	7 819	3 569	3 641	2 935	:	26 600	27 300
ostujõu standardis elaniku kohta	7) 9)	10 700	10 600p	9 500e	10 000	:	:	9 800	9 500	14 100	14 400	7700	7 800	:	:	26 600	27 300
Ostujõu standard elaniku kohta võrreldes ELi keskmisega (EL 28 = 100)	7) 9)	40	39p	36	36	28	29	37	35	53	53	29	28	:	:	-	-
Tegelik muutus võrreldes eelmise aastaga (%)	7)	3,3	:	2,7p	3,8e	1,1p	2,1p	2,6	-1,8e	4,2	2,9	2,5	1,1	3,4	:	0,1	1,3

Riigi rahandus	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Valitsemissektori finantsstatistika, suhe SKPsse																	
** Valitsemissektori	12)	-2,3	-3,1	-3,9	-4,2	-4,9	-5,1	-5,5	-6,7	0,2	:	-2,2	:	:	:	-3,2	-2,9

	Montenegro	Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik	Albaania	Serbia	Türgi	Bosnia ja Hertsegoviina	Kosovo *	EL 28
--	------------	---	----------	--------	-------	----------------------------	----------	-------

eelarveülejäak (+) / eelarvepuudujäak (–) (%)																	
** Valitsemissektori võlg (%)	12) 13)	58,0	56,7	34,2	38,2	70,1	71,8	59,0	68,9	36,0	:	:	:	9,0e	:	85,5	86,8

Majandustegevus ja tööhõive	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Tööjõus osalemise määr, 20– 64aastased: 20–64aastaste osakaal majanduslikult aktiivsest rahvastikust (%), kokku		65,1	67,6	70,4	70,8	67,6e	68,6e	66,0	66,2	58,4	58,9b	58,7	59,2	46,4	47,7	76,5	76,9
- Mehed		71,9	74,5	83,4	84,5	79,2e	80,5e	75,3	75,1	81,6	:	72,1	72,4	69,5	71,4	83,0	83,2
- Naised		58,3	60,7	57,1	56,8	57,6e	57,3e	56,8	57,5	35,6	:	45,1	46,0	23,7	24,2	70,0	70,6
Tööhõivemäär, 20– 64aastased (% elanikkonnast), kokku		52,6	55,6	50,3	51,3	56,7e	56,6e	51,2	53,5	53,4	53,2b	42,8	43,2	33,0	31,3	68,4	69,2
- Mehed		57,8	61,4	59,7	61,6	64,8e	65,2e	59,5	61,2	75,3	75,0b	53,3	54,6	51,5	48,4	74,3	75,0
- Naised		47,5	49,4	40,7	40,8	49,3e	48,5e	43,1	46,0	31,8	31,6b	32,2	31,9	14,9	14,5	62,6	63,4
15–24aastased mittetöötavad või mitteõppivad noored, % samasse vanuserühma kuuluvast elanikkonnast		17,8	17,7	:	:	30,8e	30,9e	22,9	23,5	:	:	25,8	26,1	:	:	13,0	12,4
Tööhõive peamiste sektorite lõikes																	
- Põllumajandus, metsandus ja kalandus (%)	2)	4,5	5,7	18,7	18,0	44,0e	42,7e	21,3	21,1	23,6	21,1b	18,9	17,1	5,9	2,6	4,8	4,7
- Tööstus (%)	2)	11,9	11,1	23,5	23,5	9,7e	11,0e	21,1	20,0	19,4	20,5b	22,2	22,1	16,8	17,7	17,3	17,3
- Ehitus (%)	2)	5,9	6,5	6,9	7,0	7,1e	6,4e	4,8	4,4	7,0	7,4b	7,7	7,9	11,4	10,9	6,9	6,8
- Teenused (%)	2)	77,7	76,7	50,6	51,4	38,8e	39,4e	52,9	54,5	50,0	51,0b	51,0	52,7	64,1	67,2	70,3	70,5
Avalikus sektoris töötavate inimeste osakaal kogu tööhõives, 20–64aastased (%)	3)	:	32,8	:	:	17,8e	17,5e	32,6	31,6	13,5	13,1b	32,7	31,9	:	31,4s	:	:
Erasektoris töötavate inimeste osakaal kogu tööhõives, 20– 64aastased (%)	3)	:	48,2	:	:	82,2e	82,5e	65,2	66,4	86,5	86,9b	62,5	63,1	:	68,6s	:	:
Töötuse määr (% tööjõust), kokku	4)	19,5	18,0	29,0	28,0	15,9e	17,5e	22,1	18,9	8,8	9,9b	27,6	27,6	30,0	35,3	10,8	10,2
- Mehed	4)	20,1	17,8	29,0	27,7	17,8e	19,2e	20,8	18,3	8,0	9,1b	26,7	25,3	26,9	33,1	10,8	10,1
- Naised	4)	18,8	18,2	29,0	28,6	13,5e	15,2e	23,8	19,6	10,6	11,9b	29,1	31,2	38,8	41,6	10,9	10,3
- Noored, 15–24aastased	4)	41,6	35,8	51,9	53,1	31,4e	39,0e	49,4	47,1	16,9	17,8b	59,1	62,7	55,9	61,0	23,6	22,2
- Pikaajaline (>12 kuud)	4)	16,0	14,0	23,9	:	11,5e	11,2e	16,8	12,8	2,1	2,4b	22,9	23,4	20,7	26,1	5,1	5,1
Keskmine igakuine	5)	487	479	343,5	:	371,8	378,8	536,6	523,6	:	:	422,8	424,4	:	:	:	:

	Montenegro	Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik	Albaania	Serbia	Türgi	Bosnia ja Hertsegoviina	Kosovo *	EL 28
--	------------	---	----------	--------	-------	----------------------------	----------	-------

nominaalpalk (eurodes)																	
------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Haridus	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Haridussüsteemist varakult lahkunud noored: nende 18–24aastaste elanike osakaal (%), kellel on maksimaalselt keskharidus ning kes ei jätka haridussüsteemis	6)	5,1	5,1	11,4	12,5	30,6e	26,0e	8,7	8,3	37,6p	38,3b	25,9	25,2	:	:	11,9	11,1b
keskharidusega 20–24aastaste elanike osakaal (%), kokku		:	86,3	:	:	44,2e	49,7e	83,2	82,5	:	:	85,8	85,6	69,5	68,2	:	:
- Mehed		:	87,8	:	:	48,0e	55,9e	85,7	84,7	:	:	87,7	89,6	73,4	71,8	:	:
- Naised		:	84,7	:	:	40,3e	43,5e	80,3	80,1	:	:	83,5	81,2	65,1	64,0	:	:
kolmanda taseme haridusega 30–34aastaste elanike osakaal (%), kokku		28,0	28,3	:	:	15,7e	16,7e	25,3	27,2	:	:	15,7	18,9	12,0	16,6	37,0	37,8b
- Mehed		24,7	25,3	:	:	12,7e	14,0e	20,2	21,8	:	:	14,6	15,2	9,9	13,0	32,7	33,4b
- Naised		31,5	31,3	:	:	18,3e	19,2e	30,5	32,6	:	:	16,8	23,2	14,2	14,8	41,3	42,2b

Kogulisandväärtus	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Kogulisandväärtus peamiste sektorite lõikes																	
- Põllumajandus, metsandus ja kalandus (%)	7) 10)	9,8	:	11,0p	10,2e	22,5p	22,6p	9,4	9,7e	7,4	7,1	8,0	7,1	14,4	:	1,7	1,6
- Tööstus (%)	7) 10)	13,8	:	17,9p	18,0e	14,4p	14,2p	26,6	24,6e	19,1	19,5	21,6	21,3	20,3	:	19,1	18,9
- Ehitus (%)	7) 10)	5,0	:	6,6p	6,8e	11,9p	11,0p	5,1	5,2e	4,4	4,6	4,5	4,7	7,9	:	5,4	5,4
- Teenused (%)	7) 10)	71,4	:	64,4p	65,0e	51,1p	52,2p	59,0	60,5e	57,6	57,7	65,9	66,9	57,4	:	73,8	74,1

Rahvusvaheline kaubandus	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Rahvusvahelise kaubavahetuse ja teenuskaubanduse suhe																	

	Montenegro	Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik	Albaania	Serbia	Türgi	Bosnia ja Hertsegoviina	Kosovo *	EL 28
--	------------	---	----------	--------	-------	----------------------------	----------	-------

SKPsse																	
- Import (% SKPst)	7) 11)	62,1	:	61,9p	65,1e	53,5p	49,0p	51,9	54,3e	32,2	32,1	49,8	:	49,0	:	40,3	40,2
- Eksport (% SKPst)	7) 11)	41,8	:	43,8p	47,9e	35,4p	29,9p	41,2	44,3e	25,6	27,7	30,0	:	17,4	:	42,9	43,0
EL 28 riikidesse toimuva ekspordi osakaal kogu ekspordist (%)		41,5	35,8	72,6	76,6	76,7	77,4	63,8	65,7	41,5	43,5	73,5	72,1	43,5	30,2	-	-
EL 28 riikidest toimuva impordi osakaal kogu impordist (%)		44,2	45,8	62,7	63,5	64,3	61,1	55,7	57,1	36,7	36,7	60,0	58,9	44,7	42,6	-	-
Kaubandusbilanss (miljonites eurodes)		-1 398	-1 451	-1 748	-1 762	-1 938	-2 114	-2 933	-2 950	-75 250	-63 628	-3 472	-3 843	-2 148	-2 214	51 565	22 383

Inflatsioon ja intressimäärad	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Tarbijahindade aastane muutus (%)		2,2	-0,7	2,8	-0,3	1,9	0,7	7,8	2,9	7,5	8,9	-0,2s	:	1,8	0,4	1,5	0,6
Kogu välisvõla suhe SKPsse (%)	14)	:	:	64,3	69,8p	61,1	65,2	75,1	78,1	:	:	:	:	30,2	32,3	:	:
Laenude intressimäär (1 aasta), aastas (%)	15)	9,36	9,22	3,75	3,75	9,52	7,66	12,00	10,50	:	:	6,99	6,64	12,36	10,70	:	:
Hoiuste intressimäär (1 aasta), aastas (%)	16)	2,54	1,86	0,75	0,50	4,17	1,92	7,00	5,50	:	:	0,13	0,10	3,39	1,07	:	:
Reservvarade väärtus (sh kuld) (miljonites eurodes)	17)	424	545	1 993	2 436	2 015	2 192	11 189	9 907	:	:	3 614	4 001	724	746	:	:
Rahvusvahelised reservid (ekvivalent impordikuudes)	17)	2,5	3,2	4,8	5,3	5,2	5,5	7,5	6,6	:	:	5,8	6,0	3,3	3,2	:	:
Rahasiirded, % SKPst	18)	1,2	1,3	2,2	2,2	:	:	8,3	7,9	:	:	8,2	8,4	:	:	:	:

Investeeringud	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Välismaiste otseinvesteeringute netosissevool ja netoväljavool (miljonites eurodes)	18)	323,9	353,9	263,8	278,0	923,2	801,3p	768,5	1 236,3	:	:	224,7	422,4	250,2	123,8	-19 340	-19 350
Välismaiste otseinvesteeringute netosissevool ja netoväljavool (% SKPst)	18)	9,7	:	3,3	3,3	9,6	8,0p	2,2	3,7	:	:	1,6	3,0	4,7	:	-0,14	-0,14

Tööstustoodang	Märkus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Tööstustoodangu indeks (2010 = 100)	19)	92,3	81,8	107,4	112,5	135,1	138,9	105,6	98,8	116,3	120,5	103,4	103,6	:	:	100,4	101,5

Montenegro	Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik	Albaania	Serbia	Türgi	Bosnia ja Hertsegoviina	Kosovo *	EL 28
------------	---	----------	--------	-------	----------------------------	----------	-------

Ühenduvus	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Raudteevõrgu tihedus (kasutatavad raudteeliinid tuhande km ² kohta)		18,1	18,1	27	27	12,0	12,0	49,3	49,3	12,4	12,8	20,1	:	31,0	31,0	:	:
Kiirteede kogupikkus (kilomeetrites)		0	0	259	259	:	:	607	607	2 127	2 155	50	:	80	80	:	:

Energiaimport	Mär kus	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Energia netoimpordi suhe SKPsse	20)	-0,1	:	3,6	3,1	0,8	:	5,3	5,4e	6,8	6,9	7,5p	:	1,5	:	2,8	2,4

: = näitaja puudub
 b = aegrida katkeb
 e = hinnanguline väärtus
 p = esialgne
 s = Eurostati hinnang
 - = ei ole kohaldatav

* = Kõnealune määratlus ei piira Kosovo staatust käsitlevaid seisukohti ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 1244 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta.

** = Laienemisprotsessis osalevate riikide valitsemissektori eelarve puudujääki ja valitsemissektori võlga käsitlevad andmed avaldatakse sellisena, nagu need on, st puudub kindlustunne nende kvaliteedi ja ESA eeskirjadest kinnipidamise suhtes.

Joonealused märkused:

- 1) Bosnia ja Hertsegoviina: rahvaarv aasta keskel.
- 2) Albaania: osade kogusumma ei ole 100 % selliste juhtumite tõttu, kus isikuid ei ole jaotatud konkreetse tegevusvaldkonna alla või seda ei ole võimalik teha.
- 3) Bosnia ja Hertsegoviina: osade kogusumma ei ole 100 %, sest välja on jäetud muud liiki omand. Montenegro: välja arvatud valitsusvälised organisatsioonid.
- 4) Türgi: tööpuudus nelja nädala kriteeriumi alusel + ainult aktiivse tööotsingu meetodeid kasutades.
- 5) Serbia, 2013: juriidiliste isikute ja juriidilise isiku õigusteta üksuste töötajatele makstud töötasud. Bosnia ja Hertsegoviina: netopalk.
- 6) Türgi: iga-aastase tööjõu-uuringu tulemused.
- 7) Albaania, endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik, Serbia ja EL 28: ESA2010 alusel.
- 8) Montenegro, 2014: allikas: Eurostat.
- 9) Montenegro, endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik, Albaania, Serbia, Türgi ning Bosnia ja Hertsegoviina (ainult 2013): Eurostati arvutused.
- 10) Türgi: arvutatakse lisandväärtuse osana, millele on liidetud maksud ja toetused ja millest on lahutatud kaudselt mõõdetavad finantsvahendusteenused; seepärast ei ole osade kogusumma 100 %.
- 11) Bosnia ja Hertsegoviina: osade suhe SKPsse, kasutades kulutustel põhinevat lähenemisviisi. Albaania: SKP kulukomponentide osas ei kajastu statistiline erinevus (kõigi komponentide kogusumma ei ole 100 %).
- 12) EL 28: ESA 2010 alusel.
- 13) Kosovo, 2013: SKP väärtus on saadud keskpika perioodi kulutuste raamistikust 2016–2018 (aprill 2015).
- 14) Albaania: andmeid koguvälisvõla kohta avaldab Albaania keskpang. Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik: tugineb maksebilansi käsiraamatu kuuendale väljaandele.
- 15) Albaania: uute 12kuulise tähtajaga laenude kaalutud keskmine asjaomasel kuul, 12kuulise lõpptähtaja saabudes. Bosnia ja Hertsegoviina: Finantssektorivälistele äriühingutele antavate lühiajaliste laenude intressimäärad omavääringus (kaalutud keskmine). Montenegro, 2014: kaalutud keskmine tegelik intressimäär, tasumata summad, aastas. Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik: aasta lõpp (31. detsember) Kosovo, 2013: sisaldab pankade võetavaid väljamaksetasusid.
- 16) Albaania: hoiuste intressimäär on uute aktsepteeritud hoiuste kaalutud keskmine asjaomase kuu jooksul, 12kuulise lõpptähtaja saabudes. Bosnia ja Hertsegoviina: leibkondade nõudmiseni hoiuste intressimäärad riigi omavääringus (kaalutud keskmine). Montenegro, 2014: kaalutud keskmine tegelik intressimäär, tasumata summad, aastas. Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik: aasta lõpp (31. detsember) Kosovo, 2013: sisaldab pankade võetavaid väljamaksetasusid.
- 17) Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik: aasta lõpp (31. detsember)
- 18) Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik, Montenegro, Serbia (ainult 2014), Bosnia ja Hertsegoviina, Kosovo ja EL 28: tugineb maksebilansi käsiraamatu kuuendale väljaandele.
- 19) Bosnia ja Hertsegoviina ning Türgi: brutoindeks.
- 20) Montenegro, endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik ja Kosovo: Eurostati arvutused.

